

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA BAYBURT

Yüksek Lisans Tezi

Ali KÖKSAL

Ankara - 2011

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA BAYBURT

Yüksek Lisans Tezi

Ali KÖKSAL

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Eşref BUHARALI**

Ankara - 2011

ÖNSÖZ

Bayburt, Türklerin Anadolu'da ilk yerleştikleri yerlerden biridir. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e bağlı kuvvetler 1054'te Bayburt'u almışlardır. Ancak bu fetih kısa sürmüş ve Bayburt 1071 Malazgirt Zaferinden sonra tam olarak fethedilip bir Türk vatanı olmuştur.

Osmanlılar tarafından fethinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar sürekli Erzurum eyaleti sınırları içine dahil olan Bayburt, XIX.yüzyıl boyunca idari yapıda kaza dönemi, sancak dönemi ve tekrar kaza dönemi olarak yer almıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Bayburt'un sosyal ve idari yapısının yanında, şehrin ve köylerinin toplumsal gelişiminde önemli bir yere sahip olan vakıflar, eğitim öğretim hayatında önemli bir yeri olan medreseler, şehirdeki ve köylerdeki eğitim-öğretim faaliyetleri, şehrin ve köylerin nüfus yapısı, nüfusun etnik dağılımı, aile reislerinin meslekleri, köylerin gelir kaynakları, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, yetiştirilen ürünler, arıcılık, madencilik faaliyetleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında konunun tespitinden itibaren bütün safhalarda ilgi ve yardımlarını esirgemeyen, çalışmalarında bana yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Eşref Buharalı'ya, çalışmanın geliştirilmesi hususunda sürekli yönlendirme yapan Araştırma Görevlisi Cihat Aydoğmuşoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
YA	Yurt Ansiklopedisi
Bkz.	Bakınız
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
E.s.	Erzurum Vilayeti Salnamesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
S.	Sayı
C.	Cilt
s.	Sayfa

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. BAYBURT'UN ADI, TARİHÇESİ VE İDARİ YAPI.....	1
1.1. Bayburt'un Adı	1
1.2. Bayburt'un Tarihçesi.....	1
1.3. Şehrin Coğrafi Konumu	2
1.4. Bayburt'un Türk hâkimiyetine Girişi ve Osmanlılar Tarafından Fethi	3
1.5. Osmanlı İdarî Teşkilatı ve XIX. Yüzyılda Yapılan Değişiklikler	4
1.6. Osmanlılar Tarafından Fethinden XIX. Yüzyıl Sonuna Kadar Bayburt'un İdarî Yapısı.....	6
İKİNCİ BÖLÜM	8
2. NÜFUS VE YERLEŞME	8
2.1. XIX. Yüzyılda Yapılan Nüfus Sayımı ve Bayburt'un Nüfus Yapısı.....	8
2.2. Bayburt Kazasının Nüfusu	9
2.2.1. Müslüman nüfus.....	9
2.2.2. Gayrimüslim nüfus.....	10
2.3. Yerleşme.....	12
2.3.1. Mahalleler.....	13
2.4. Köy Yönetimi ve Bayburt'a Bağlı Köyler	16
2.4.1. XIX. Yüzyılda Osmanlı Köy İdaresi ve Muhtarlık Teşkilatının Kurulması	16

2.4.2. XIX. Yüzyılda Bayburt Köyleri.....	18
2.4.2.1. Müslümanların Yaşadığı Köyler.....	19
2.4.2.2. Gayrimüslimlerin Yaşadığı Köyler	25
2.4.2.3. Müslüman ve Gayrimüslimlerin Birlikte Yaşadıkları Köyler	25
2.4.2.3.1. Müslümanların Yaşadığı Köyler.....	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	72
3. SOSYAL VE EKONOMİK YAPI	72
3.1. Sosyal Yapı.....	72
3.1.1. Yönetici zümresi	72
3.1.2. İlimiye zümresi	74
3.1.3. Şehir halkı.....	74
3.2. Vakıflar ve Dinî Müesseseler	76
3.3. Bayburt'ta Eğitim-Öğretim Hayatı	80
3.4. Ekonomik Yapı.....	83
3.4.1. Tarım	83
3.4.2. Yetiştirilen Ürünler	85
3.4.3. Hayvancılık.....	86
3.4.3.1. Büyükbaş Hayvancılık.....	87
3.4.3.2. Küçükbaş Hayvancılık.....	87
3.4.3.3. Koşum Hayvancılığı.....	88
3.4.3.4. Arıcılık.....	88
3.5. Madencilik.....	89
3.5.1. Helva madeni	89
3.6. Ormancılık.....	92

3.7. Şehrin Gelir Kaynakları ve Dağılımı	93
3.7.1. Şehirde yaşayan aile reislerinin meslekleri ve gelir kaynakları.....	94
SONUÇ	99
ÖZET	101
KAYNAKÇA	103
EKLER.....	106

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. BAYBURT'UN ADI, TARİHÇESİ VE İDARİ YAPI

1.1. Bayburt'un Adı

Bayburt ismi değişik kaynaklarda çeşitli şekillerde geçmektedir. Ortaçağa ait kaynaklarda “Baberd” ve “Paypert” Bizans kaynaklarında Bayberd, Payper ve Paybert olarak şeklinde geçer.¹ Osmanlı kaynaklarında genelde bugünkü söyleniş biçimiyle yer alan Bayburt olarak yerini alır. Katip Çelebi'nin Cihannûma'sında “Bayburt” olarak anılmaktadır.² Eretnalılar'dan Mehmet Eretna adına Bayburt'ta basılan tarihsiz parada “Baybirt” olarak geçer. Akkoyunlu kaynaklarında “Baybird” veya “Pabirt”, Selçuklu kaynaklarında ise “Baybirt” şeklinde yazılıdır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde şehrin adından “Bayburt” diye bahsetmektedir.³

1.2. Bayburt'un Tarihçesi

Urartu döneminde Domana adını taşıyan şehir, İskitler döneminde Gymnias diye anılmıştır. Bayburt, sonraları, sırasıyla Med, Pers, Makedonya ve Pantos

---

¹ İsmet Miroğlu, **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, İstanbul 1975, s. 9 - s. 226

² Hasan Basri Karadeniz, “Bayburt Adı Hakkında”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 127, İstanbul 1997, s. 8.

³ Kâtip Çelebi, **Kitâb-ı Cihannûmâ**, s. 422.

krallıklarının yönetimine girmiştir. M Ö. 1. yüzyılda ise Roma İmparatorluğu kenti ele geçirmiştir. M S. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından, Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) sınırları içinde kalan Bayburt (Baiberdon), Khaldia Theması'nın yedi piskoposluğundan biri olmuştur. Bizans imparatoru Iustinianus zamanında, Bayburt Kalesi onartılmış, şehrin gelişmesi için çaba sarf edilmiştir.⁴

1.3. Şehrin Coğrafi Konumu

Bayburt, Doğu Karadeniz'de yer alan bir ildir. Anadolu'nun kuzeydoğusunda, Çoruh vadisinde kurulmuştur. Denizden yüksekliği 1550 metre olup, yükseklik 1450-1750 metre arasında değişmektedir.⁵

İlin 3 ilçesi ve 176 köyü bulunmaktadır. Bu üç ilçenin adları Merkez, Aydıntepe ve Demirözü'dür. 3652 km² yüzölçümü olan kentin son beş sayımdaki nüfusu aşağıdaki gibidir:⁶

		Toplam			Şehir			Köy	
YIL	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1990	107.330	52.607	54.723	41.295	22.204	19.091	66.035	30.403	35.632
2000	97.358	49.035	48.323	41.356	21.945	19.411	56.002	27.090	28.912

⁴ YA (Yurt Ansiklopedisi), Cilt 5, İstanbul 1982, s. 3226-3227.

⁵ (DİA) Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İsmet Miroğlu, Bayburt, Cilt 5, İstanbul 1992, s. 225.

⁶ TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), 2010 verileri

2007	76.609	38.952	37.657	37.473	19.490	17.983	39.136	19.462	19.674
2008	75.675	38.743	36.932	36.912	19.584	17.328	38.763	19.159	19.604
2009	74.710	38.130	36.580	36.941	19.403	17.538	37.769	18.727	19.042

1.4. Bayburt'un Türk hâkimiyetine Girişi ve Osmanlılar Tarafından Fethi

Bayburt, Türklerin Anadolu'da ilk yerleştikleri yerlerden biridir. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e bağlı kuvvetler 1054'te Bayburt'u almışlardır. Ancak bu fetih kısa sürmüştü ve Bayburt 1071 Malazgirt Zaferinden sonra tam olarak fethedilip bir Türk vatani olmuştur.

Bayburt, bir ara Trabzon İmparatoru Alexis I.Comnen'nin kumandanı tarafından alınmış ise de Danişmentliler'den Melik Gazi'nin kardeşi İsmail tarafından tekrar geri alınmıştır.⁷

Saltuklu hükümdarı İzzeddin Saltuk döneminde Bayburt, Saltuklu devleti sınırları içerisinde yer almıştır.⁸

Bayburt'un asıl gelişmesi ise Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrul Şah ile oğlu Rükneddin Cihan Şah (1200 - 1230) zamanında olmuştur. Tuğrul Şah Trabzon Rum İmparatorundan gelebilecek tehlikelere karşı kaleyi yeniden inşa ettirmiştir. Bayburt 1230 senesinde Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alaaddin Keykubad tarafından Selçuklu ülkesine katılmış ve 1243 Köseadağ Savaşını müteakip başlayan Moğol

⁷ Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul 1997, s. 40.

⁸ Faruk Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, Ankara 1990, s. 32

istilası zamanında da Bayburt Anadolu Selçuklularına bağlı kalmıştır. Bu durum, 1291 yılında Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mes'ud adına Bayburt'un Maden nahiyesinde bastırılan gümüş paradan da anlaşılmaktadır.⁹

Bayburt, daha sonraları Eretnaoğulları'nın eline geçmiştir. Bir ara Erzincan emirlerinin eline geçen şehir, daha sonra Akkoyunluların eline geçmiştir

Bayburt, 1473 yılında Otlukbeli savaşı sırasında alındıysa da Akkoyunlu egemenliği devam etmiştir. Şehir, 1501 yılında Safevi egemenliğine girmiştir. Yavuz Sultan Selim, Trabzon'da vali bulunduğu bir dönemde 1508 yılında Bayburt'a bir sefer düzenlediyse de Çaldıran Savaşı'na kadar Safeviler'in elinde kalmıştır. 17 Ekim 1514te şehir Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bayburt sancağı, Erzurum Beylerbeyliği kuruluncaya kadar kimi zaman Diyarbakır, kimi zaman da Rum Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Bayburt XIX. yüzyılda, Karadeniz ticaret yoluna yakınlığı nedeniyle, canlı bir ticaret hareketliliğine sahipti. XIX. yüzyılın ilk yarısında 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında kent, Rus işgaline uğramıştır. Bayburt, 1829 Edirne Antlaşması ile Rus işgalinden kurtulmuştur.¹⁰

1.5. Osmanlı İdarî Teşkilatı ve XIX. Yüzyılda Yapılan Değişiklikler

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında ülke, liva veya sancak adıyla küçük idarî parçalara ayrılmıştı. Bu sancakların Anadolu yakasında olanlar Anadolu Beylerbeyi'nin, Rumeli yakasında olanlar Rumeli Beylerbeyi'nin idaresi altında birleştirilmiş ve bu yapı XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Temel olarak tımar

⁹ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1971, s. 374.

¹⁰ DİA, İsmet Miroğlu, a.g.e., s. 226.

sistemi çerçevesinde oluşturulan eyaletin, en büyük yöneticisi olan Beylerbeyi, bizzat *paşa sancağı* adı verilen merkez sancakta otururdu. Sultanın icra gücünün temsilcisi olarak eyaletin bütün işlerinden sorumlu olur ve *vali* sıfatıyla anılırdı. Anadolu Selçukluları ve İlhanlılarda olduğu gibi, Osmanlılar da “beylerbeyi” ve “beylerbeyilik” yerine, sırasıyla “mîr-imîran” ve “vilâyet” tabirlerini kullanmışlardır. Ancak, bu kelimelerin beylerbeylikten daha küçük idarî üniteler için de kullanılmış olmasından dolayı, karışıklığı önlemek için XVI. yüzyıl sonlarından itibaren beylerbeyliği ifade için “*Eyalet*” tabiri tercih edilmiştir. Pek çok livanın birleştirilmesiyle oluşturulan eyalet teşkilatı, II.Mahmut zamanına kadar devam etmiştir. İdarî yapıda köklü değişiklik isteyen Padişah, birkaç eyaleti birleştirerek *müşirlik* teşkilatını kurmuş ve bu yeni sistem, Tanzimat Fermanının ilanından sonra ufak tefek bazı değişikliklere uğramasına rağmen 1861 yılına kadar devam etmiştir.

1858 tarihinde çıkarılan ve “*vali, mutasarrıf ve kaymakamların vazife ve Salahiyetlerini şâmil talimat*” adını taşıyan talimatname ile memleketin idarecilerinin görev ve yetkileri tespit edilmiştir. Buna göre; ülke eyaletlere, livâlara, kaza ve köylere ayrılmış, eyaletlerin idaresi valilere, livâların idaresi kaymakamlara, kazaların idaresi müdürlere ve köylerin idaresi de muhtarlara bırakılmıştır. Bu yeni düzen, 1864 ilk vilayet teşkilatına kadar devam etmiştir. 1861 yılında Tuna Eyaleti teşkil edilerek, bir tecrübe olarak tatbik edildikten sonra 1864 yılında vilayetler kanunu ile imparatorluğun idarî teşkilatı tamamen yeni esaslara bağlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren uygulanan ve zamana göre ara sıra tadilata uğrayan beylerbeylik ve eyalet sistemi artık tarihe karışmıştır.

İlk önce Tuna Vilayetinde uygulanan ve iyi sonuçlar alınan yeni kanunun daha sonra Erzurum vilayetinde de uygulanmasına karar verildi. Meclis-i Vâlâ’da

kurulan özel bir komisyon tarafından bir mazbata ve bir nizamnâme tanzim ettirildi. Hazırlanan bu nizamnâme Encümen-i Mahsûs-ı Meşveret de okundu ve üzerinde geniş tartışmalar yapıldı. Müzakereler sonunda Erzurum Eyaleti ile Kars, Erzincan ve Van mutasarrıflıkları, Harput sancağının bazı kazaları, Trabzon Eyaletinde bulunan Karahisar-ı Şarkî sancağı, Lazistan dahilinde bulunan Livâne kazası birleştirilerek Erzurum Eyaleti adıyla 8 sancak ve 48 kazaya tanzim edildi. Bu tarihte Bayburt, Erzurum vilayetinin Erzurum sancağının 7 kazasından biri olarak idarî taksimattaki yerini aldı.¹¹

1.6. Osmanlılar Tarafından Fethinden XIX. Yüzyıl Sonuna Kadar Bayburt'un İdarî Yapısı

Yavuz'un Çaldıran seferi sırasında Osmanlılar tarafından ele geçirilen Bayburt ve havalisi, ilk defa Erzincan ve Kemah sancakları ile birlikte 1516-1518 tarihleri arasında tahrir edildi.¹²

Bayburt, 23 Ekim 1514'de Baş-mirâhur Bıyıklı Mehmet Paşa'ya beylerbeyliği olarak verildi. Doğu Anadolu'da, Tercan mıntıkasını da içine alan "Erzincan- Bayburt Vilayeti" adlı yeni bir uç beylerbeyliği kuruldu.¹³

Daha sonra meydana gelen değişiklikler ve karışıklıklardan sonra Kanuni

---

¹¹ Cevdet Küçük, **Tanzimat Devrinde Erzurum**, İstanbul 1975, s. 471.

¹² Miroğlu, a.g.e., s.19.

¹³ Dündar Aydın, "Erzurum Şehri'nin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmanı, İskânı ve İlk Sakinleri", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, sayı 1, Erzurum 1970, s.103.

Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi dönüşü 1535'de yeni kurulan Erzurum Beylerbeyliği, Mehmed Han'a verilince onun idaresindeki Kemah ve Bayburt sancakları "*Paşa Sancağı*" yapıldı.

1551 yılına kadar Erzurum Eyaletine tabi bir sancak olarak kalan Bayburt, bu tarihten sonra Erzurum sancağının kazası haline getirilmiştir.

Bayburt'un bu idarî yapısı XVII. yüzyılın ikinci yarısında da (1631) aynen varlığını devam ettirmiştir.¹⁴

Bayburt, 1800-1878 yılları arasında Erzurum Eyaletine bağlı bir kaza olarak idarî yapılanmada yer almıştır.

---

¹⁴ İsmet Miroğlu, **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520- 1566)**, Ankara 1990, s.17-19-20;

İKİNCİ BÖLÜM

2. NÜFUS VE YERLEŞME

2.1. XIX. Yüzyılda Yapılan Nüfus Sayımı ve Bayburt'un Nüfus Yapısı

19. yüzyılda başarı ile sonuçlandırılan ilk nüfus sayımı 1831 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu sayımın yapılmasının esas amacı askerlik yapabilecek halkın sayısı ve yeni vergi kaynaklarının saptanmasıdır.

1844 yılında, Sultan Abdülmecit zamanında ikinci bir nüfus sayımına girilmiştir. Erkeklerle birlikte kadınların da sayıldığı bu sayımın neticeleri tam değildir.¹⁵

Kadınlar ilk defa 1881 yılında yapılan sayımda nüfus kayıtlarına girmiştir. Bu nüfus sayımı 1890 yılında tamamlanmış ve 1893 yılında da sonuçları açıklanmıştır.¹⁶

Nüfusun dinamik bir artış gösterememesi, sık sık harplere girmek zorunda kalan devletin karşı koyma gücünü uzun sürede kırmış, beşeri kaynaklar yönünden de zayıflamasına sebep olmuştur.

---

¹⁵ Nevzat Yalçıntaş, **Türkiye'nin Sosyal Bünyesi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972, s. 7.

¹⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı**, Ankara 1943, s. 9-10.

2.2. Bayburt Kazasının Nüfusu

Bayburt kazasında 1873 yılında 142 köy ve mahallede yaşayan 9560'ı Müslüman, 2661 zımmî olmak üzere 2662 hanedeki toplam erkek nüfus sayısı 12221'dir.¹⁷ 1894 yılında 14 nahiye, 164 köy ve mahallede yaşayan toplam erkek nüfus sayısı 29406'dır.1873-1894 yılları arasında kazadaki nüfus artış oranı %140,61'dir.¹⁸

Kaza merkezinde 16 mahallede yaşayan Müslüman ve gayrimüslim toplam erkek sayısı 1.394 kişiden ibaretti. Nüfusun % 79'unu (1.098 kişi) Müslümanlar, % 21'ini ise (296 kişi) gayrimüslimler teşkil etmekteydi. Mevcut 16 mahallenin 12'sinde sadece Müslümanlar ikamet ederken, üçünde sadece gayrimüslimler ve birinde de Müslüman ve gayrimüslimler birlikte yaşamaktaydı.

2.2.1. Müslüman nüfus

1835 yılı nüfus yoklama defterine göre şehirde yaşayan Müslüman erkek nüfusu 1.098 kişiden ibaretti. Müslümanların en yoğun bulunduğu yer 230 kişiyle Şingâh Mahallesi idi. Sıralamada 191 kişiyle Tuzcuzâde Mahallesi ikinci ve 135 kişiyle Zâhîd Efendi Mahallesi üçüncüydü. Müslümanların en az yoğunlukta bulunduğu mahalle ise 17 kişi ile Karacivan Mahallesi idi. Bunu 22 kişi ile Ahmed-î Zencanî Mahallesi ve 34 kişi ile Velişaban Mahallesi takip etmekteydi. Nüfus yoklama defterinde mevcut 1.098 erkekten, 394 kişi genç, 457 kişi çocuk ve 247 kişi ise yaşlı olarak sınıflandırılmıştı.

---

¹⁷ Salname-i Vilayet-i Erzurum, (1290/1873), s. 141.

¹⁸ Salname-i Vilayet-i Erzurum, (1312/1894), s. 266-267.

2.2.2. Gayrimüslim nüfus

1850 yılı başındaki kayıtlara göre şehirde bulunan gayrimüslim erkek sayısı 296 kişiydi. Yoğunluk sıralamasına göre gayrimüslimin en fazla bulunduğu yer 99 kişiyle Şingâh Mahallesi, 96 kişiyle Taşmescid Mahallesi ve 77 kişiyle Ciğerşin Mahallesiydi. En az yoğunlukta gayrimüslim ise 24 kişiyle Galer Mahallesinde bulunmaktaydı.

1850 başlarında şehirdeki toplam 296 gayrimüslimden 4'ü ala, 167'si evsat, 20'si edna ve 105'i de çocuk olarak yazılmıştı.

Bayburt kazasının 1873-1894 yılları arasındaki 21 yıllık zaman süresi içinde erkek nüfus sayısında meydana gelen değişimler Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. 1872-1894 Yılları Arasındaki Bayburt Kazası Nüfusu¹⁹

Tarih	Köy ve mahalle sayısı	Nahiye sayısı	Hane sayısı	Toplam (kişi)
1873	142		2661	12221
1874	151	-	2692	12228
1875	151	-	2642	12228
1877	172	-	6872	20692
1882	172	-	6998	21522
1894	164	14	9131	29406

¹⁹ Salname-i Vilâyet-i Erzurum, (1290-91-92-94/1873-74-77), s. 121-140-141.

Tabloda görüldüğü gibi 1873 yılında Bayburt kazasına bağlı yerleşim birimi sayısı 142 olup, toplam erkek nüfusu 12221'dir. 1894 yılında kazaya bağlı köy sayısı ve mahalle sayısı 164, toplam hane sayısı 9131'dir. Aşağıda, Bayburt kazasının 1882 yılında nahiyeye merkezleri ile nahiyelere bağlı köy sayısı ve bunlarla ilgili nüfus yer almaktadır.

Tablo 2. Bayburt Kazası Nahiyelerin Nüfusu, 1882

Nahiyeye Merkezi	Nahiyelere bağlı köy sayısı	Toplam Nüfus
Masad	10	1437
Ören	9	1082
Berne	11	1114
Oflara	14	1237
Polürek	7	1325
Lori-yi Ülya	14	1910
Putur	6	1202
Sitor	7	1193
Balahor	13	1012
Niv	11	1534
Hart	8	1038
Kokoros	18	1432
Ağunsos	12	1229
Bergici	15	1226
Toplam	100	17981

Tablo 2'ye göre 14 nahiye merkezine bağlı 100 köy bulunmaktadır. Tablo 1'de 1882 yılında 172 köyde toplam 21522 erkek nüfusun yer aldığı görölmektedir. Tablo 1 ve 2'de 1882 yıl ile ilgili nüfus rakamlarındaki farklılığın temel sebebi, Tablo 1'de köy sayısının daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. 1844 yılında elde edilen verilere göre ise Bayburt'a bağlı olan toplam hane sayısı 1429'dur. Bu hanelerin 261'i kaza merkezinde, 1168'i ise köylerde yaşamaktadır.²⁰

Çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler kullanılarak, XIX. asır ortası ve sonlarında şehir nüfusunda hareketlilik şöyle değerlendirilebilir: 1835-1890 yılları arasında nüfusta sürekli bir artış olmuştur. 1869-1879 yılları arasında bir düşüş olduğu gözlenmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinin bölgede yaptığı tahribat nedeniyle nüfusta görölen azalmanın kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Nitekim daha önce 1828-1829 savaşında da bu tahribat yapılmış ve nüfusta büyük azalma dikkat çekmiştir. Devletin resmi belgeleri niteliğini taşıyan salnâmeler kullanılarak, 1887-1900 arası nüfus durumu ortaya konulmuş ve burada nüfusun doğal bir artış gösterdiği anlaşılmıştır.

Yapılan nüfus sayımlarından şu gerçek ortaya çıkmıştır ki, 19.yüzyılın hiçbir döneminde Bayburt'da gayrimüslimler özellikle Ermeniler % 20'leri aşan bir nüfus yoğunluğuna sahip olmamışlardır.

2.3. Yerleşme

Genelde insanlar imkânların iyi olduğu, toprağın tarıma elverişli bulunduğu, iklimin yumuşak olduğu, fazla engebeli olmayan yerleşim yerlerinde yoğunlaşırlar.

---

²⁰ Salname-i Vilayet-i Erzurum, (1299/1882), s. 137.

Buna karşılık yağışların az, iklimin sert olduğu yerler nüfus çekemez ve barındıramaz.

Tebriz-Trabzon yolu üzerinde olmasından dolayı Bayburt canlı bir ticarî zenginliğe sahiptir. Kent birçok defa Rus işgaline uğramıştır. Savaşın getirdiği problemlerden uzun süre etkilenmiştir.

Bayburt'ta köyler küçük ve nüfusları azdır. 1844 yılında kaza nüfusunun %18'i merkezde, %82'si kırsal alanda yaşamaktaydı.

2.3.1. Mahalleler

Mahalle, Osmanlı toplumunda aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte oturduğu şehir kesimi olarak tanımlanmaktadır. Mahallenin yöneticisi cami imamı olurdu.²¹

Mahalleler belirli bir sosyal çerçeve içinde sakinlerine düzenli bir hayat sağlardı. Mahallenin merkezi; bir cami, kahvehaneler, dükkânlar, medrese, kütüphane, imaret gibi tesislerden oluşurdu.²²

Bayburt ve köylerinde aynı mahallede Müslümanlarla beraber gayr-i müslim teb'ada bulunurdu.

XIX. yüzyıl ortalarında Bayburt kaza merkezinde yaşayan müslüman erkek nüfusun, % 42'sinin çocuk, % 36'sının genç ve % 22'sinin de yaşlı olarak olduğunu

---

²¹ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", **T.T.K. Yayınları**, Ankara 1981, s.1269.

²² Kemal Ahmet Arû, **Osmanlı-Türk Kentlerinin Genel Karakteristikleri Üzerine Görüşler**, İstanbul 1996, s. 330.

görmekteyiz. Yoklama neticesinde nüfusun etnik dağılımı yapılabildiği gibi, gayrimüslim ahalinin ekonomik durumu hakkında da bilgi elde edilebilmektedir. Buna göre şehirde yaşayan gayrimüslimlerin yarıdan fazlasının (% 56) orta halli olduğu görülmektedir.

Tablo 3a. XIX.Yüz Yılda Bayburt Kaza Merkezinde Müslüman Erkek Sayısı²³

Mahalleler	Sabi	Müsin	Tüvâna	Toplam
Zahîd Efendi	63	25	47	34
Veysel Efendi	28	21	19	68
Velişaban	12	8	14	34
Karasakal	25	14	11	50
Tuzcuzâde	67	45	79	191
Şeyhhayran	37	11	28	76
Şingâh	97	51	82	230
Cami-i kebir	16	13	16	45
Uzunkadızâde	22	15	24	61
Kadızâde	25	15	17	57
Karacivan	7	1	8	17
A. Zencânî	10	3	9	22
Kal'a	48	24	40	112
Ciğersin				
Galer				

²³ İsmet Miroğlu, **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, İstanbul 1975, s. 122.

Taş Mescid				
Toplam	457	247	394	1098

Tablo 3b.XIX.Yüz Yılda Bayburt Kaza Merkezinde Gayri Müslim Erkek Sayısı

Mahalleler	Ala	Evsat	Edna	Sabi	Toplam	Genel Toplam
Zahîd Efendi						34
Veysel Efendi						68
Velişaban						34
Karasakal						50
Tuzcuzâde						191
Şeyhhayran						76
Şingâh	2	58	8	31	99	329
Cami-i kebir						45
Uzunkadızâde						61
Kadızâde						57
Karacivan						17
A. Zencânî						22
Kal'a						112
Ciğërşin	2	42	4	29	77	77
Galer	0	15	1	8	24	24
Taş Mescid	0	52	7	37	96	96
Toplam	4	167	20	105	296	296
Genel Toplam						1.596

2.4. Köy Yönetimi ve Bayburt'a Bağlı Köyler

2.4.1. XIX. Yüzyılda Osmanlı Köy İdaresi ve Muhtarlık Teşkilatının Kurulması

XIX. yüzyılın ikinci yarısında yapılan ve Osmanlı devletinin yıkılışına kadar sürecektir olan idarî değişikliklerle kırsal kesimde en küçük idarî birim haline getirilen köy, mahalle ile birlikte Osmanlı Devletinde yönetimin en alt kademesini teşkil etmekteydi.²⁴

XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar, mahallelerin yöneticileri imamlardı. İmamlar, mahallelerindeki doğum ve ölüm kayıtlarını tutarlardı.

Osmanlı Devletinde muhtarlık teşkilatı kuruluncaya kadar, köylerde “kethüda”, “ihtiyar” ve bazen de “muhtar” adı verilen kimseler de bulunmakta ve bunlar köyü temsilen bazı görevleri yerine getirmekteydi. Köylerde ve mahallelerde meydana gelen karışıklıklardan dolayı II. Mahmut zamanında ilk muhtarlık teşkilatı 1829'da İstanbul'da kurulmuş oldu.

Muhtarların en önde gelen vazifeleri köy ve mahallerinin güvenliğini sağlamaktı. Köy ya da mahallelerinden başka yere gitmek isteyenlere, muhtarlar mühürlü pusula verirlerdi. Mahallede doğan, ölen, kaybolan, göçen ve ya devamlı olarak bir yere yerleşmek için gidenlerin kayıtları defterden silinir ve yeni gelenler deftere kaydedilirdi. Muhtarlar gerektiğinde *Meclis-i Şer'e* katılarak veraset işleri ile ilgilenir, kaza ve köyün her altı ayda bir gider defteri hazırlanırken mahallesini

²⁴ İlber Ortaylı, **Yerel Yönetim Geleneği**, İstanbul 1985, s.100.

temsilen hazır bulunurdu.²⁵

1864 Vilayet Nizamnamesi ile köy yönetiminin özellikleri ve muhtarların vazifeleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Buna göre karma köy ve mahallelerde din ayırımına dayalı olarak her sınıf halk için seçimle gelen iki muhtarın bulunması öngörülmüştür. Böylece karma köylerde her cemaat kendisi için ayrı organlar seçecekti, ancak eğer bir cemaat yirmi haneden az ise, ikinci muhtarını seçemeyecek, yalnız bir muhtarı olacaktı. Seçimden sonra muhtarlar kazaya bildirilerek, kaymakamın emriyle tayin olunacaklardı. Nizamname ile yeni bir organ olarak ihtiyar meclislerinin oluşturulması öngörülmekteydi. Karma köylerde her cemaatin seçimle gelen 3-12 kişi arasında ihtiyar meclisi olacaktı.

İmamlar ve gayrimüslimlerin ruhanî reisleri kurulun tabii üyesi olarak kabul edilmekteydi. Köyün, bekçi, korucu gibi zabıta memurlarının yönetimi, vergi toplanması ile köyün temizlik, su yolu bakım, çeşme, okul ve mabed gibi binaların onarımı muhtarların görevi arasındaydı. İhtiyar meclisleri ise kendi cemaatlerinin hissesine düşen vergileri tespit etmek, paylaşmak ve toplanmasını gözetlemekle yükümlüydü. Meclisler cemaat üyeleri arasında davaları sulhen çözmeye yetkiliydiler. Meclis ayrıca korucu, bekçi gibi köy görevlilerini seçmek, okul inşası ve benzeri konularda karar vermek, ticaret ve tarıma ait sorunların çözümünü sağlamak işiyle de vazifelidir. Muhtarı denetleneme yetkisine sahip olan ihtiyar meclisi, yolsuzluk ve uygunsuzluğu görüldüğü takdirde kaza kaymakamına şikâyet ve azlini isteme hakkına sahipti. İhtiyar meclisleri ceza davalarına ait işlerde hüküm veremezlerdi. Köyler arası yol ve mera gibi sorunların çözümü için kaymakama

---

²⁵ Musa Çadırcı, **Türkiye’de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine**, Belleten 34. sayı, Ankara, 1970, s. 414.

müracaat zorunluluğu vardı. Karma köylerde, ayrı cemaatlerden iki kişinin anlaşmazlığı veya bütün köy alanı için; tarım, ticaret ve ya köyün altyapı tesislerine ilişkin bir sorun çıktığında, iki cemaatin ihtiyar meclisleri en az altı, en çok on kişiyle toplanarak davayı sulh yoluyla çözmeye çalışacaklardı. Muhtar ve ihtiyar meclisi seçimi yılda bir yapılırdı. On sekiz yaşını geçen ve Osmanlı uyruklu olup, senede en az elli kuruş vergi ödeyen erkekler köyde toplanıp, kendi cemaatlerinin muhtarlarını ve ihtiyar meclisi üyelerini seçerlerdi. Muhtarlık ve ihtiyar meclisi üyeliklerine seçilebilmek içinde aynı şekilde; Osmanlı tebasından olmak yanında, otuz yaşını geçmiş olmak ve senelik en az yüz kuruş vergi vermek gerekmekteydi.²⁶

1864 Nizamnâmesinden sonra şehirlerdeki mahalle muhtarlıkları, zaptiye amirleri tarafından, köy muhtarlıkları ise kaymakamlar tarafından denetlenmeye başlanmıştır.²⁷

2.4.2. XIX. Yüzyılda Bayburt Köyleri

XIX. yüzyıl başlarında Bayburt'un köy sayısı tam olarak bilinmemekle beraber, yüzyılın ikinci yarısında idarî yapıdaki gelişmelere paralel bir takım değişmeler meydana gelmiştir.

1835 tarihli nüfus yoklama defteri Bayburt'a bağlı köy sayısı hakkında bize toplu bilgi veren çok önemli kaynaktır. Bu tarihte Erzurum Eyaletinin bir kazası olan Bayburt'un 125 köyü bulunmaktaydı.

1871 ve 1873 yıllarında 143 köyü bulunan Bayburt kazasının, 1874'de köy sayısı artmış ve 151 olmuştur. 1895 yılında Bayburt'un 173 adet köyü

---

²⁶ Ortaylı, a.g.e., s. 105-106;

²⁷ Süleyman Oğuz, **Osmanlı Vilayet İdaresi**, Ankara, 1986, s.21.

bulunmaktaydı.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Bayburt'a bağlı köy sayısı 186'ya ulaşmış ve bunun ötesine geçememiştir. XIX. yüzyılda Bayburt köylerini Müslümanların yaşadığı köyler, gayrimüslimlerin yaşadığı köyler ve Müslüman ve Gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler olarak üç grupta değerlendirmek mümkündür.²⁸

2.4.2.1. Müslümanların Yaşadığı Köyler

Eski Adı	Yeni Adı
Abrans	Akbulut köyü
Abusta	Çakırbağ köyü
Ağgi	Yukarı Dikmetaş köyü
Ağnasor köyü	Ağnasor köyü
Ağunsos	Çayırözü köyü
Ağviran	Ağören köyü
Ahsunk-ı süfla	Aşağı Ahsunk köyü
Ahsunk-ı ulya	Yukarı Ahsunk-Gümüşsu köyü
Anbahsa /Yanbaksa	Güneşli köyü
Ardusta	İncili köyü
Armutlu	Armutlu köyü
Armutlu	Diğer Armutlu-Başpınar köyü

²⁸ Yunus Özger, "Temettuat Defterleri Işığında Bayburt Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, Erzurum ,2004.

Aşhanas	Üzengili köyü
Balahor köyü	Akşar beldesi
Bergici	Dövmekaya köyü
Berne	Balca köyü
Bilciş	Soğukgöze köyü
Burnaz	Demirkaş köyü
Cebe/ Çepe	Demirişik köyü
Cebre	Çakırözü köyü
Cemele	Göldere köyü
Cilara	Sakızlı köyü
Cumavank	Karlıca köyü
Çençül-i ulya	Yukarı Çençül-Kılıçkaya köyü
Çençül-i süfla	Aşağı Çençül-Sarıtaşlar köyü
Çerçi	Çerçi köyü
Çimağıl-ı ulyâ	Yukarı Çimağıl köyü
Çimağıl-ı süflâ	Aşağı Çimağıl köyü
Çıphınıs	Kırkpınar köyü
Çitanos	Sırakayalar köyü
Çorak	Çorak köyü
Çorozma	Petekli köyü
Dacirek	Yedigöze köyü
Danzud	Buğdaylı köyü
Elmalu	Elmalı köyü

Erginis	Suludere köyü
Ermene	Pamuktaş köyü
Eymür	Eymür köyü
Galisgavar	Kabaçayır köyü
Gez	Gezköy
Goşkuri	Kemertaş köyü
Govursu	Konursu Beldesi
Gökçeli	Gökçeli köyü
Güder	Güder köyü
Güleli Hayik	Damlıca köyü
Gütgüne	Çiğdemlik köyü
Hacıoğlu	Hacıoğlu köyü
Haho	Saruhan köyü
Hakih	Çamdere köyü
Hanege	Dumlu köyü
Hanzar	Çağılı köyü
Hardışı	Çiftetaş köyü
Hart	Aydıntepe İlçesi
Harviran	Harviran
Haşya	Aksaçlı köyü
Havnus	Sarimeşe köyü
Helvaköy	Helvaköy
Hiğni	Bayrampaşa köyü

Hınzeverek	Çatalçeşme köyü
Hopur	Kurbanpınar köyü
Horsu	Kurugüney köyü
Hörme	Salkımsu köyü
İşbonos	Adabaşı köyü
Kalbulas	Kavakcık köyü
Kân	Aslandede köyü
Karaviran	Karaver-Tepetarla köyü
Kelenkes	Akçakuzu köyü
Kırzı-yı süfla	Aşağı Kırzı köyü
Kışlak-ı ulya	Yukarı Kışlak köyü
Kışlak-ı süfla	Aşağı Kışlak köyü
Kilhons	Pınargözü köyü
Kitre köyü	Kitre köyü
Kondolot	Dağçatı köyü
Kop	Kop köyü
Kormas	Polatlı köyü
Lipana	Yaylalar köyü
Lori-i süflâ	Aşağı Lori-Yazıbaşı köyü
Lori-i ulyâ	Yukarı Lori-Beşpınar köyü
Mahacur	Harmanözü köyü
Mam	Değirmencik köyü
Manası	Günedoğru köyü

Masad	Yıldırım köyü
Menge	Alaca köyü
Milehi	Karşıgeçit köyü
Muşankas	Kavakyanı köyü
Müşekrek	Yanıkçam köyü
Ortugu	Dağtarla köyü
Pağnık	Erikdibi köyü
Poğik	Kavaklı köyü
Parakos	Uğurgeldi köyü
Pazahbun	Alapelit köyü
Pekesi	Serenli köyü
Pıgeyi	Ballıkaya köyü
Pörge	Koçbayırı köyü
Sankot	Bayırtepe köyü
Seydiyakup	Seydiyakup köyü
Sinür	Çayır yolu Beldesi
Sisne-i ulyâ	Yukarı Sisne-Yukarı Pınarlı köyü
Söfker	Güneydere köyü
Tahsini	Ozansu köyü
Taht	Taht Köyü
Tanışman	Danişment köyü
Tavukvank	Yerlice köyü
Tomlacık	Tomlacık köyü

Toronsos	Sorkunlu köyü
Vağında	Çayırköprü köyü
Vanşen	Çatıksu köyü
Varicna	Mutlu köyü
Vartanas	Göloba köyü
Yakupabdal	Yakupabdal köyü
Zağsık	Yolaltı köyü
Zarani	Güçlü Köyü
Zargidi	Gümüşdamla köyü
Zeğli	Güllüce köyü

2.4.2.2. Gayrimüslimlerin Yaşadığı Köyler

Eski Adı	Yeni Adı
Aruzga	Gökpınar köyü
Ergi	Taşocağı köyü
Keleverek	Sancaktepe köyü
Varzahan	Uğrak köyü

2.4.2.3. Müslüman ve Gayrimüslimlerin Birlikte Yaşadıkları Köyler

Eski Adı	Yeni Adı
Almuşka	Uluçayır köyü
Aşukka	Güvercindere köyü
Cenci	Işıkova köyü
Çakmas	Yazyurdu köyü
Çimağıl	Orta Çimağıl köyü
Everek	Örence köyü
Giv	Gençosman köyü
Hadrak-Hadrek	Balkaynak köyü
Harorti	Kıratlı köyü
Hayik	Aşağı Hayik-Dikmetaş köyü
Hayik-i ulya	Kalecik köyü
Hınzeverek	Taşkesen köyü
Hindi	Söğütlü köyü

İşhınsor	Devetaşı köyü
Karayaşmak köyü	Karayaşmak köyü
Kesdesi	Alıçlık köyü
Kırzı-i ulyâ	Yukarı Kırzı köyü
Kısanta	Demirözü İlçesi
Kopuz	Kopuz köyü
Lüsunk	Yaylapınar köyü
Niv	Arpalı Beldesi
Ostuk /Osluk	Nişantaşı köyü
Pinçirge	Çiğdemli köyü
Pulur	Gökçedere Beldesi
Pülürek	Yelpınar köyü
Püşke	Akyaka köyü
Rumeli	Heybetepe köyü
Saraycık	Saraycık köyü
Sığırıcı	Sığırıcı köyü
Siptoros	Oruçbeyli köyü
Tomla-i süflâ	Aşağı Tomla (Çiğdemtepe köyü)
Ürüşdü	Rüştüköy

Gruplandırmalardan anlaşılacağı üzere XIX.yüzyıl ortalarında Bayburt'da müslümanlar 116 köyde, gayrimüslimler 4 köyde, müslümanlar ve hristiyanlar ise

33 köyde birlikte hayatlarını sürdürmekteydi.²⁹

2.4.2.3.1. Müslümanların Yaşadığı Köyler

2.4.2.3.1.1. Abrans (Akbulut köyü)

XIX. yüzyıl ortalarında Müslümanların yaşadığı köydür. 1845’de 17 haneli bir köy olan Abrans’ta XIX. yüzyılın sonlarına doğru köyde bir adet medrese açılmıştı.

2.4.2.3.1.2. Abusta (Çakırbağ köyü)

1850 yılına doğru 46 müslüman erkeğin yaşadığı köyde gayrimüslim ahali bulunmamaktaydı.

2.4.2.3.1.3. Ağgi (Yukarı Dikmetaş köyü)

Yalnızca müslümanların sakin olduğu köyler arasında yer alan Ağgi’de 1850 yılına doğru yaşayan 67 müslüman erkeğin 20’si genç, 25’i çocuk ve 22’si de yaşlı olarak sınıflandırılmıştı.

---

²⁹ Yunus Özger,19.Yüzyılda Bayburt’un Sosyo-Ekonomik Durumu”, **Atatürk Üniversitesi**, Erzurum 2007, s. 143

2.4.2.3.1.4. Ağnasor köyü

Sakinlerini müslümanların teşkil ettiği köyün 1835 yılı erkek nüfusu 16 kişiden ibaret olup, bunların 6'sı genç, 6'sı çocuk ve 4'ü de yaşlı olarak kaydedilmişti. Hane sayısı 11 olan köyde, hane reislerinin tamamı ziraat ile uğraşmaktaydı.

2.4.2.3.1.5. Ağunsos (Çayırözü köyü)

Ağunsos köyü 1876 yılına kadar Gümüşhane sancağının Kovans nahiyesinden idare edilmekteydi. Bu yılda yapılan düzenleme ile diğer on beş köyle birlikte Bayburt kazasına bağlanmıştır.

2.4.2.3.1.6. Ağviran (Ağören köyü)

Sakinleri müslümanlardan oluşan Ağviran köyünün erkek nüfusu 32 kişi olup, bunun 14'ü genç, 9'u çocuk ve 9'u da yaşlı olarak sınıflandırılmıştı.

2.4.2.3.1.7. Ahsunk-ı süfla (Aşağı Ahsunk köyü)

Aşağı Ahsunk köyü Müslümanların yaşadığı köyler arasındaydı. 1845 yılında iki hane sayısı ile Bayburt'un en küçük köylerinden biri olma özelliğini taşıyan köyde, hane reisleri çiftçilik yaparak geçinmekteydi.

2.4.2.3.1.8. Ahsunk-ı ulya (Yukarı Ahsunk-Gümüşsu köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Yukarı Ahsunk köyünde 1850 yılına doğru 30 müslüman erkek mevcuttu. Bunlardan 10 kişi genç, 13 kişi çocuk ve 7 kişi de yaşlı olarak yazılmıştı.

2.4.2.3.1.9. Anbahsa /Yanbaksa (Güneşli köyü)

Yalnızca müslümanların yaşadığı köylerden olup günümüzde halk arasında Yanbahsa olarak telaffuz edilmektedir. 1850 yılına doğru 22'si genç, 19'u çocuk ve 6'sı da yaşlı olarak kayıtlı 47 erkek bulunmaktaydı. Köyde öğretim faaliyetlerinin icra edildiği bir adet medrese bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.10. Ardusta (İncili köyü)

Müslümanlardan müteşekkil köyde 1850 yılına doğru 18'i genç, 16'sı çocuk ve 12'si yaşlı olarak kayıtlı 46 erkek bulunmaktaydı. Hane reislerinin tamamının ziraatla uğraştığı Ardusta köyü 1845 yılında 12 haneden ibaretti. 69 adet büyükbaş, 60 adet de küçükbaş hayvanın yetiştirildiği köyde arı kovanı yoktu. Halkın 1844 yılındaki kazancı 8.035 kuruş iken 1845 yılı hâsılatı 10.423 kuruşa yükselmişti. 1844 yılında 1.417 kuruş vergi ödenmişti. Köylünün ekip biçtiği 27,25 kilelik ekili, 11 kilelik de nadas arazi mevcuttu. 1852 yılında köyün muhtarı Osman adlı biriydi. Bir adet medresenin bulunduğu Ardusta köyü, şehir merkezindeki Bekir Çelebi Mescidi Vakfının evkafı arasında bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.11. Armudlu (Armutlu köyü)

Sadece müslümanların bulunduğu Armutlu köyü 1845 yılında 8 haneden müteşekkildi. Hane reislerinden 7'si ziraatla uğraşırken biri de başkalarının yardımıyla geçinmekteydi

2.4.2.3.1.12. Armudlu (Diğer Armutlu-Başpınar köyü)

Müslümanların yaşadığı köyde erkek sayısı 42 kişi olup, bunlardan 21 kişi genç, 16 kişi çocuk ve 5 kişi de yaşlı olarak kaydedilmişti. Hane sayısı 9'du.

2.4.2.3.1.13. Aşhanas (Üzengili köyü)

Müslümanlardan müteşekkil köyün erkek nüfusu 32 kişi olup, bunun 13'ü genç, 13'ü çocuk ve 6'sı yaşlıydı. Hane reislerinin tamamının çiftçilikle uğraştığı 5 haneli küçük bir yerdi.

2.4.2.3.1.14. Balahor köyü (Akşar beldesi)

Günümüzde belde olan Balahor köyü 1837 yılında 44'ü müslüman 19'u hıristiyan olmak üzere 63 haneden ibaretti.³⁰ 1876 yılında Bayburt'a bağlanmıştır. Köy sınırları içerisinde meşhur *Korgan Köprüsü* bulunmaktadır. XIX. yüzyılda köprünün tamirata ve sair ihtiyaçları için bir vakıf tesis edilmiş ve köydeki bir kısım arazinin geliri buraya aktarılmıştır.

---

³⁰ Selahattin Tozlu, **XIX. Yüzyılda Gümüşhane**, Erzurum 1998, s. 30.

2.4.2.3.1.15. Bergici (Dövmekaya köyü)

1872 yılında İspir kazasından ayrılarak Bayburt'a bağlanan ve sancak döneminde nahiye olan Bergici köyü XIX. yüzyıl ortalarında müslümanların yaşadığı köyler arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.16. Berne (Balca köyü)

Sadece müslümanların yaşadığı Berne köyü 1845 yılında 12 haneli olup hane reislerinden 8'i ziraatla uğraşırken diğerlerinden ikisi çobanlık, biri hizmetkârlık ve biri de imamlık ile meşguldü. 1852 yılında köyün muhtarlık ve imamlığını Süleyman adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.17. Bilciş (Soğukgöze köyü)

Müslümanların yaşadığı 4 haneli bir köy olan Bilciş'te, ziraatla geçimini sağlayan köylünün 20 kilelik arazisi bulunmakta, ancak bunun yarısı kadarı ekili durumdaydı.

2.4.2.3.1.18. Burnaz (Demirkaş köyü)

1845 yılında 14 hanesi bulunan köyün hane reislerinin 12'si ziraatla, ikisi de çobanlık yaparak geçimlerini temin etmekteydi. Köyde bir adet zaviye vardı.

2.4.2.3.1.19. Cebe/ Çepe (Demirışık köyü)

1837 yılında 4 haneli müslüman köyü olan Cebe, 1876 yılında Bayburt'a bağlanmıştır. Bu tarihte yine müslümanlardan müteşekkil bir köy olup hane sayısı 7 idi.

2.4.2.3.1.20. Cebre (Çakırözü köyü)

1845 yılında 19 haneli bir köydü. Hane reislerinden biri değirmencilikle, diğerleri çiftçilikle geçimlerin sağlamaktaydı. Köyde bir hane reisi de fakir olduğundan başkalarının yardımıyla geçinmekteydi.

2.4.2.3.1.21. Cemele (Göldere köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Cemele köyünün 1845'de köyün hane sayısı 7 idi. Ziraat ile geçinen köylünün 12 kilelik arazisi vardı ve bu arazinin yarısı kadarı ekiliydi.

2.4.2.3.1.22. Cilara (Sakızlı köyü)

1845 yılında hane sayısı 29 olan köyün muhtarı Salih oğlu Mustafa'ydı. Hane reislerinden 22'si çiftçilikle geçimlerini sağlarken, 5 kişi hizmetkârlık ve 2 kişi de çobanlık yapmaktaydı. Köyde bir adet medrese bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.23. Cumavank (Karlıca köyü)

Cami-i kebir evkafı arasında bulunan ve sakinleri müslümanlardan oluşan köy halkının tamamının çiftçilikle geçindiği 9 haneli bir köy olup, muhtarı Ali oğlu Abdi idi. Köydeki 35 kilelik arazinin yarısı ekili, diğer yarısı nadas halindeydi.

2.4.2.3.1.24. Çençül-i ulya (Yukarı Çençül-Kılıçkaya köyü)

1845 yılında dört haneli müslümanlardan müteşekkil küçük bir köy olan Yukarı Çençül halkı geçimini ziraattan sağlamakta ve küçükbaş hayvan yetiştirilmekte idi. Köy Seydiyakub zaviyesinin evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.25. Çençül-i süfla (Aşağı Çençül-Sarıtaşlar köyü)

Müslümanlardan müteşekkil 6 haneli ve çiftçiliğin geçim kaynağı olduğu köyde 8,25 kilelik ekili arazi vardı. 1844 yılında köyde 14 adet de arı kovanı vardı.

2.4.2.3.1.26. Çerçi (Çerçi köyü)

Günümüzde aynı isimle anılan Çerçi köyü, müslümanlardan müteşekkil olup 1876 yılında Bayburt'a bağlanan köyün, bu tarihte hane sayısı 39 olup, köyün nüfusu 91 kişiydi.

2.4.2.3.1.27. Çimağıl-ı ulyâ (Yukarı Çimağıl köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Yukarı Çimağıl 1845 yılında iki hane mevcuduyla Bayburt'un en küçük köylerindendi.

2.4.2.3.1.28. Çimağıl-ı süflâ (Aşağı Çimağıl köyü)

Yalnızca müslümanların yaşadığı köylerden biri olan şehir merkezinde Kadı Mahmud Camii evkafı arasında yer alan Aşağı Çimağıl köyü, 1845 yılında 4 haneli idi. Hane reislerinin tamamı ziraatla uğraşmakta idi.

2.4.2.3.1.29. Çıphınıs (Kırkpınar köyü)

Yalnızca müslümanların yaşadığı Çıphınıs 1845 yılı sayımına göre 60 hane sayısıyla Bayburt'un en büyük köylerindendi. Çoğunluğun ziraat ile geçimini sağlamaktaydı. Eğitim-öğretim faaliyetinin yürütüldüğü bir adet medrese bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.30. Çıtanos (Sırakayalar köyü)

1845 yılında üç haneli küçük bir köy olup, bir hane reisi çobanlıkla, diğerleri ziraatçılıkla geçinmekteydi.

2.4.2.3.1.31. Çorak (Çorak köyü)

Sadece müslümanların ikamet ettiği Çorak köyünün erkek nüfusu 36 kişi olup, bunun 15'i genç, 14'ü çocuk ve 7'si yaşlı olarak sınıflandırılmıştı. 1845 yılında Gümüşhane'nin Koğans (bugünkü Kale) kazasından olup, bu köyde hane sayısı on bir idi. Hane reislerinden ikisi hizmetkârlıkla, diğerleri ziraat ile geçimini temin etmekteydi. Köyde Hacı Dede vakfı adlı bir vakıf bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.32. Çorozma (Petekli köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Çorozma köyünde 1850 yılına doğru 11'i genç, 9'u çocuk ve 5'i yaşlı olarak kayıtlı 25 erkek nüfus bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.33. Dacirek (Yedigöze köyü)

Sadece müslümanlardan müteşekkil Dacirek köyünün 1845'te on üç hanesi vardı. Halkı ziraatçi olan köyde arıcılık diğer köylere nazaran daha fazla yapılmaktaydı.

2.4.2.3.1.34. Danzud (Buğdaylı köyü)

46 müslüman erkeğin bulunduğu köyde gayrimüslim nüfusa rastlanmamaktadır. 1852 yılında köyün muhtarlığını Ahmet ve imamlığını İbrahim adlı kişiler yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.35. Elmalu (Elmalı köyü)

Sadece müslümanların yaşadığı beş haneli bir köydü. Çiftçilikle geçimini

sağlayan köylünün arı kovanı yoktu.

2.4.2.3.1.36. Erginis (Suludere köyü)

1845 yılında iki haneli küçük bir köydü. Çiftçiliğin yapıldığı köyde 2 kilelik ekili arazi vardı.

2.4.2.3.1.37. Ermene (Pamuktaş köyü)

Müslümanların ikamet ettikleri Ermene köyünün 1845’de hane sayısı yedi olmakla birlikte, aslen Trabzon’un Sürmene kazasından olup bu köyde tarla ziraat eden hane reisleri de vardı

2.4.2.3.1.38. Eymür (Eymür köyü)

Hane reislerinin tamamının ziraat ile uğraştığı Eymür, 1845 yılında 12 haneli bir köydü. Eymür köyünün 1852 yılında muhtarlığını Abdulaziz adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.39. Galisgavar (Kabaçayır köyü)

Sadece müslümanların mukim olduğu 9 haneli köy olan Galisgavar sakinlerinden biri imamlık, diğerleri çiftçilikle geçinmekteydi.

2.4.2.3.1.40. Gez (Gezköy)

Müslümanların sakin olduğu Gez köyünün 1835 yılı erkek nüfusu 26 kişi

olup, bunlardan 10 kişi genç, 9 kişi çocuk ve 7 kişi yaşlı olarak sınıflandırılmıştı.

2.4.2.3.1.41. Goşkuri (Kemertaş köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Goşkuri köyünde 1850 yılı başlarında 4'ü genç, 6'sı çocuk ve 3'ü yaşlı olarak kayıtlı 13 erkek nüfus mevcuttu.

2.4.2.3.1.42. Govursu (Konursu Beldesi)

Bayburt'un nüfus itibariyle müslümanların yaşadığı en kalabalık yerlerinden biri olan Govursu 1845 yılında 53 hanesi bulunan köyün muhtarı İsmail oğlu Recep'ti. Hane reislerinin meslekleri muhtelif olup, 5 hizmetkâr, 2 çoban, 1 imam ve 45 çiftçi bulunmaktaydı. Konursu köyü, şingâh Mahallesinde bulunan Ketenci camiinin ve Kaleardı'ndaki Sultan Süleyman Camiinin evkafları arasında yer almaktaydı. Ayrıca köyde *Konursu Camii Evkafı* adlı bir vakıf ve bir de medrese bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.43. Gökçeli (Gökçeli köyü)

40 müslüman erkeğın mevcut olduğu köyde gayrimüslim nüfusa rastlanmamaktadır.

2.4.2.3.1.44. Güder (Güder köyü)

Sadece müslümanların ikamet ettiği 1845 yılında üç hanesi bulunan köyün çiftçilik tek geçim kaynağı idi. Köyde bir adet zaviye bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.45. Güleli Hayik (Damlıca köyü)

Müslümanların teşkil ettiği köyün 1850 yılı başlarında 18'i genç, 17'si çocuk ve 4'ü yaşlı olarak kayıtlı 39 erkek nüfusu bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.46. Gütüne (Çiğdemlik köyü)

Sakinlerini müslümanların oluşturduğu Seydiyakub zaviyesinin evkafı arasında yer alan köyde, eğitim öğretim faaliyetlerinin icra edildiği bir medrese bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.47. Hacıoğlu (Hacıoğlu köyü)

Yalnızca müslümanların sakin olduğu köyde 1850 yılına doğru 79 erkek nüfus tespit edilmektedir. 1852 yılında köyün muhtarlığını Mehmed adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.48. Haho (Saruhan köyü)

Sadece müslümanlardan müteşekkil Haho köyünün erkek nüfusu 28 kişi olup 1852 yılında köyün muhtarlık ve imamlığını Hurşid adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.49. Hakih (Çamdere köyü)

Müslümanların sakin olduğu köyün 1845 yılında hane sayısı 4 olup ve hane reisleri geçimlerini çiftçilikle sağlamaktaydı.

2.4.2.3.1.50. Hanege (Dumlu köyü)

1850 yılına doğru 31 müslüman erkeğin bulunduğu köyde gayrimüslim ahaliye rastlanmamaktaydı.

2.4.2.3.1.51. Hanzar (Çağılı köyü)

Müslümanların sakin olduğu Hanzar köyünün erkek nüfusu 22 kişi olup, köyde bir adet zaviye bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.52. Hardışı (Çiftetaş köyü)

Sakinleri yalnızca müslümanlardan oluşan köylerden biri olan Hardışı köyünün 1852 yılında muhtarlık ve imamlığını Mikdat adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.53. Hart (Aydıntepe İlçesi)

Günümüzde Bayburt'un iki ilçesinden biri olan ve 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Hart savaşı ile tarihte yerini alan, Hart XIX. yüzyılda da büyük bir yerleşim yeri idi. Sadece müslümanların ikamet etmekteydi.

1845 yılında 50 haneli bir köy olan Hart, Cami-i kebir ve Yakutiye medresesi evkafı arasında bulunmaktaydı. Eğitim öğretim faaliyetlerinin icra edildiği, bir medrese ile 1897 yılında açılmış olan Hamidîye Mektebi adıyla bir de mektep

bulunmaktaydı.³¹

2.4.2.3.1.54. Harviran

Tamamını müslümanların teşkil ettiği köyde gayrimüslim ahali bulunmamaktaydı.

2.4.2.3.1.55. Haşya (Aksaçlı köyü)

Müslümanlardan oluşan Haşya köyü 1845 yılı kayıtlarında 17 haneden oluşan orta büyüklükteki bir köy idi.1852 yılında köyün muhtarlık ve imamlığını Salih adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.56. Havnus (Sarimeşe köyü)

1850 yılına doğru orta yoğunlukta bir nüfusa sahip olan köyde 93 müslüman erkek bulunmaktaydı. Gayrimüslimin mevcut olmadığı Havnus köyü, XIX. yüzyılda şehir merkezindeki İkbâliye muallimhanesi vakfı evkafı arasında yer almaktaydı.

---

³¹ Yunus Özger, **19. Yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Erzurum 2007, s. 151-211.

2.4.2.3.1.57. Helvaköy (Helvaköy)

1845 yılında 23 hanesi bulunan müslümanlardan müteşekkil Helva köyünün muhtarı Ebubekir adlı biriydi. Hane reislerinden biri imamlık, dördü çobanlık ve diğerleri çiftçilikle geçimlerini sağlamaktaydı.

2.4.2.3.1.58. Hiğni (Bayrampaşa köyü)

Sadece müslümanların yaşadığı Hiğni köyü 33 haneden ibaretti. 1876 yılında Bayburt'a bağlanmıştır.

2.4.2.3.1.59. Hınzeverek (Çatalçeşme köyü)

Köyün 16 hanesi olup tamamı müslümanlardan müteşekkildi. 1875 yılında imamlığını Süleyman adlı birinin yürüttüğü Hınzeverek köyü, 1876 yılında Bayburt'a bağlanmıştır.

2.4.2.3.1.60. Hopur (Kurbanpınar köyü)

XIX. yüzyıl ortalarında müslümanların yaşadığı ve 1872 yılına kadar İspir kazasından idare edilen Hopur köyü bu tarihte Bayburt kazasına bağlanmıştır.

2.4.2.3.1.61. Horsu (Kurugüney köyü)

Müslümanlardan ibaret olan 1845 yılında küçük bir köy olan Horsu üç haneden ibaretti. Sakinlerinden biri hizmetkârlık, ikisinin de çiftçilik yapmaktaydı.

2.4.2.3.1.62. Hörme (Salkımsu köyü)

Sakinleri müslümanlardan oluşan, 8 haneli olan köyün muhtarı Ali oğlu İbrahim'di. Hane reislerinden biri hizmetkârlıkla diğerleri çiftçilikle uğraşırlardı. Hörme köyü, Şingâh Mahallesinde bulunan Ketenci camiinin evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.63. İşbonos (Adabaşı köyü)

Sadece müslümanların ikamet ettikleri köylerden biri olan ve 8 hanesi bulunan köyün muhtarı Süleyman oğlu Şerif'di. Köyde çiftçilik, arıcılık ve hayvancılık yapılmaktaydı. Şehir merkezindeki Şeyh Haydar zaviyesi vakfının evkafı arasında yer alan köyde bir medrese bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.64. Kalbulas (Kavakcık köyü)

1850 yılına doğru Müslüman erkeğin kaydedildiği köyde gayrimüslim ahaliye rastlanmamaktadır. 1845 yılında 9 haneli bir köy olup, hane reislerinden biri imamlık, biri biçicilik ve yedisi de ziraat ile geçinmekteydi. Köyde Gökçeşeyh zaviyesi adlı bir zaviye bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.65. Kân (Aslandede köyü)

1876 yılında Gümüşhane sancağından ayrılarak Bayburt'a bağlanmıştır. Bu tarihte Kân köyünün 115 müslüman nüfusu mevcuttu.

2.4.2.3.1.66. Karaviran (Karaver-Tepetarla köyü)

Sakinlerini müslümanların meydana getirdiği 1845 yılında 6 haneli bir köy olup, hane reislerinden biri çobanlık, diğerleri ziraatla geçinmekteydi. Köy Camii kebir evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.67. Kelenkes (Akçakuzu köyü)

1872 yılında İspir kazasından ayrılarak Bayburt'a bağlanan köyler arasında yer almakta olup, XIX. yüzyıl ortalarında sakinleri müslümanlardan oluşmaktaydı.

2.4.2.3.1.68. Kırzı-yı süfla (Aşağı Kırzı köyü)

Sadece müslümanların teşkil ettiği Aşağı Kırzı köyünün erkek nüfusu 66 kişiden ibaretti. Köyde Aşağı Kırzı Mescidi evkafı ve Aşağı Kırzı Zaviyesi Evkafı adlı iki vakıf bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.69. Kışlak-ı ulya (Yukarı Kışlak köyü)

Müslüman erkek nüfusun bulunduğu köyde gayrimüslim ahaliye rastlanmamaktadır. 1852 yılında köyün muhtarlık ve imamlığını Mehmed adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.70. Kışlak-ı süfla (Aşağı Kışlak köyü)

Sadece müslümanların yaşadığı Aşağı Kışlak köyünün 1835 yılı erkek nüfusu

22 kişi olup, bunun 9'u genç, 10'u ocuk ve 3'ü yaşlı olarak kaydedilmişti.

2.4.2.3.1.71. Kilhons (Pınargözü köyü)

Gayrimüslim ahalinin bulunmadığı Kilhons köyünün 1850 yılına doğru erkek nüfusu 25 kişiydi. Bunların 9'u genç, 10'u ocuk ve 6'sı yaşlı olarak sınıflandırılmıştı.

2.4.2.3.1.72. Kitre köyü

Müslümanlardan müteşekkil Kitre köyünün hane sayısı 51'idi. 1876 yılında Bayburt'a bağlanan köyün bu tarihte hane sayısı 82, köydeki müslüman nüfusu 192 kişiydi.

2.4.2.3.1.73. Kondolot (Dağçatı köyü)

Müslümanların teşkil ettiği Kondolot köyünde 1850 yılına doğru 31 erkek nüfus bulunmaktaydı. Bunların 15'i genç, 8'i ocuk ve 8'i yaşlı olarak yazılmıştı.

2.4.2.3.1.74. Kop (Kop köyü)

Meşhur Kop dağı eteklerinde kurulmuş, halkının ziraatla geçindiği 16 haneli bir köy olan Kop'ta tarımın yanında hayvancılık ve arıcılık önemli ölçüde gelir getirmekte ve köyde 20 adet arı kovanı bulunmaktaydı. Köyde Şeyh Mehmed

Zaviyesi adlı bir zaviye bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.75. Kormas (Polatlı köyü)

1872 yılı sonlarında İspir kazasından ayrılarak Bayburt'a bağlanan Kormas köyü, XIX. yüzyıl ortalarında müslümanların sakin olduğu köyler arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.76. Lipana (Yaylalar köyü)

1850 yılına doğru 6'sı genç, 3'ü çocuk ve 2'si yaşlı olmak üzere kayıtlı 11 erkek nüfus bulunmaktaydı. Köyde gayrimüslim ahaliye rastlanmamaktaydı.

2.4.2.3.1.77. Lori-i süflâ (Aşağı Lori-Yazıbaşı köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Aşağı Lori köyünün 1845 yılında hane sayısı 15 olup, hane reislerinden ikisi çobanlık, diğerleri çiftçilikle geçinmekteydi. Bir adet zaviyenin bulunduğu köyün 1852 yılında muhtarlık ve imamlığını Kara Hacı adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.78. Lori-i ulyâ (Yukarı Lori-Bespınar köyü)

Nüfus itibariyle oldukça kalabalık bir köy olup halkın tamamı müslümanlardan meydana gelmekteydi. 34 haneli köy olup, hane reislerinde ikisi

çobanlık, diğlerleri de çiftçilikle geçimlerini temin etmekteydi. Yukarı Lori'nin 1852 yılında muhtarı Mustafa ve imamı Osman adlı kişilerdi.

2.4.2.3.1.79. Mahacur (Harmanözü köyü)

Sadece müslümanlardan meydana gelen, 10 hanelik bir köy olan Mahacur'da, tarım, hayvancılık, arıcılık ve ticaret yapılmakta olup, hane reislerinden biri çoban, ikisi hizmetkâr, diğlerleri çiftçilikle geçinmekteydi. Mahacur köyü XIX. yüzyılda Mahmudiye medresesi vakfı evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1. 80. Mam (Değirmencik köyü)

Ahalisini müslümanların oluşturduğu köyün 1864 yılında köyün imam ve muhtarlığını Süleyman adlı biri yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.81. Manası (Günedoğru köyü)

Halkının tamamı müslüman olan Manası köyünün 1852 yılında köyün muhtarlığını Mehmed Emin adlı birisi yürütmekteydi. Manası köyü XIX.yüzyılda Museviye medresesi vakfı evkafı arasında yer almaktaydı.³²

---

³² Yunus Özger, **19. Yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Erzurum 2007, s. 151-211.

2.4.2.3.1.82. Mandafar (Güzelce köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Mandafar'ın 1852 yılında muhtarlığını Dursun adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1. 83. Masad (Yıldırım köyü)

Halkı müslümanlardan meydana gelen Masad , 24 haneli bir köy olup, hane reislerinden 19'u çiftçilik yaparken, 3 çoban, 1 hizmetkâr ve bir de imam bulunmaktaydı. Ayrıca koyun ticareti yapan kişiler de görülmekteydi. Eğitim öğretim işlerinin yürütüldüğü bir medresenin bulunduğu Masad köyü, Bayburt şehir merkezinde Hacı Ali Ağa adına kurulmuş olan vakfın evkafı arasında yer almaktaydı. Köyde 1897 yılında kurulmuş olan bir de mektep vardı.

2.4.2.3.1.84. Menge (Alaca köyü)

1850 yılına doğru 5'i genç, 3'ü çocuk ve 3'ü yaşlı olmak üzere toplam 11 erkek nüfus bulunmaktaydı. Tamamı müslümanlardan müteşekkil köyde gayrimüslim ahali bulunmamaktaydı.

2.4.2.3.1.85. Milehi (Karşıgeçit köyü)

Halkını müslümanların teşkil ettiği Milehi köyünün 1852 yılında köyün muhtarlığını Mehmed adlı birisi yürütmekteydi.

2.4.2.3.1.86. Muşankas (Kavakyanı köyü)

Sakinleri Müslümanlardan Muşankas köyü 1872 yılında İspir kazasından ayrılarak Bayburt kazasına bağlanmıştır

Müslümanlardan müteşekkil 1845 yılında 6 haneli küçük bir köy olup, hane reislerinden biri hizmetkarlıkla, diğerleri çiftçilikle hayatlarını sürdürmekteydi. Muşankas köyü Şehid Osman Gazi zaviyesi vakfı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.87. Müşekrek (Yanıkçam köyü)

1850 yılına doğru 15'i genç, 12'si çocuk ve 9'u yaşlı olmak üzere toplam 36 erkek nüfusun bulunduğu köyde gayrimüslim ahali bulunmamaktaydı.

2.4.2.3.1.88. Ortugu (Dağtarla köyü)

Sakinlerini müslümanların oluşturduğu köy, XIX.yüzyıl ortalarında büyük köyler arasında yer almaktaydı. Ortugu köyü 1872 yılına kadar İspir kazasından idare edilmiş olup bu tarihte Bayburt'a bağlanmıştır.

2.4.2.3.1.89. Öskürüç (Pımarcık köyü)

Müslümanlardan müteşekkil köyün hane sayısı 7 olup, hane reislerinin biri hizmetkârlıkla diğerleri ziraatla geçimini temin etmekteydi.

2.4.2.3.1.90. Pağnık (Erikdibi köyü)

Halkı müslümanlardan müteşekkil köyde 1852 yılında köyün muhtarlık ve imamlığını Abdulkerim adlı birisi yürütmekteydi.

Öğretim faaliyetlerinin görüldüğü bir medresenin bulunduğu Pağnık köyü, şehir merkezindeki Bekir Çelebi Mescidi ve Şeyh Salih zâviyesi evkafları arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.91. Poğık (Kavaklı köyü)

Sakinleri Müslümanlardan müteşekkil 10 haneli bir köydür. İki hane reisi hiçbir nesnelere olmadığından başkalarının yardımıyla geçinirken, diğerleri ziraatla uğraşmaktaydı

2.4.2.3.1.92. Parakos (Uğurgeldi köyü)

Müslümanlardan müteşekkil köyün erkek nüfusu 28 kişi olup, bunun 14'ü genç, 9'u çocuk ve 5'i yaşlı olarak yazılmıştı.

2.4.2.3.1.93. Pazahbun (Alapelit köyü)

1872 yılında İspir kazasından ayrılarak Bayburt'a bağlanan sekiz köyden biri olan Pazahbun köyü, XIX. yüzyıl ortalarında 110 erkek nüfusu ile oldukça büyük bir yerdi. Tamamı müslümanlardan müteşekkil nüfusun 53'ü genç, 33'ü çocuk ve 24'ü yaşlı olarak sınıflandırılmıştı. Köyde bir adet medrese bulunmakta ve öğretim faaliyetleri burada icra edilmekteydi.

2.4.2.3.1.94. Pekesi (Serenli köyü)

Akkoyunlu Ferruḫşad Bey'in Bekesi adlı kızından adını aldığı ileri sürülen ve halkı müslüman ve 12 haneli olan Pekesi köyünün hane reislerinin tamamı ziraatla uğraşmaktaydı.

2.4.2.3.1.95. Pigeyi (Ballıkaya köyü)

1845'de 6 haneli küçük bir müslüman köyüdü. Ziraatçılığın tek geçim kaynağı olduğu köyde yarısı ekili, yarısı nadasa ayrılmış arazi vardı. Pigeyi köyü, şehir merkezindeki Uzun Kadı Mescidi vakfının evkafı arasında bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.96. Pörge (Koçbayırı köyü)

Sakinlerini müslümanların oluşturduğu 1845'de 11 haneli bir köy olan Pörge köyünün hane reislerinin çoğu çiftçilik yapmakla beraber, çobanlıkla geçimini sağlayan ve bir de hiç geliri olmadığından başkalarının yardımıyla hayatta kalan iki hane reisi daha bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.97. Sankot (Bayırtepe köyü)

Yalnızca müslümanların yaşadığı köylerden biri olan 1852 yılında muhtarlığını Ali adlı birisi yürütmekteydi. Köyde *Sankot Cami-i Evkafı* adıyla bir vakıf bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.98. Seydiyakup (Seydiyakup köyü)

Müslümanlardan oluşan Seydiyakup köyünün 1852 yılında muhtarlığını Mehmed adlı birisi yürütmektedir. Köyde bir adet zaviye bulunmaktadır.

2.4.2.3.1.99. Sinür (Çayryolu Beldesi)

Akkoyunlu yurtlarından olan Sinür köyü, nüfus itibariyle Bayburt'un en kalabalık altıncı köyü olup 1852 yılında muhtarlığını Hamza adlı birisi yürütmektedir. Kutlu Bey camisinin bulunduğu köyde, XIX.yüzyılın sonlarına doğru açılmış bir medrese vardır.

2.4.2.3.1.100. Sisne-i ulyâ (Yukarı Sisne-Yukarı Pınarlı köyü)

Yukarı Sinse köyü 5 haneli küçük bir köydü. Ziraatçılıkla geçinen köylünün 11 kilelik ekili, 9 kilelik de nadas arazisi bulunmaktadır.

2.4.2.3.1.101. Söfker (Güneydere köyü)

Köyde 8'i genç, 7'si çocuk ve 5'i yaşlı olmak üzere 20 erkek nüfus bulunmaktadır. Tamamı müslümanlardan müteşekkil köyde gayrimüslim nüfusa rastlanmamaktadır.

2.4.2.3.1.102. Tahsini (Ozansu köyü)

Sakinlerini müslümanların oluşturduğu köyün 1852 yılında muhtarlık ve

imamlığını Mahmud adlı birisi yürütmekteydi. Köyde bir adet zaviye vardı.

2.4.2.3.1.103. Taht (Taht Köy)

Müslümanlardan oluşan köyün XIX. yüzyıl ortalarında 37'si genç, 34'ü çocuk ve 17'si yaşlı olmak üzere 88 erkek nüfusu bulunmaktaydı. 1872 yılına kadar İspir kazasına bağlı olan köy 1872 sonlarında Bayburt kazasına bağlanmıştır.

2.4.2.3.1.104. Tanışman (Danişmend köyü)

Müslümanlardan müteşekkil Danişmend köyü, şehir merkezindeki Cami-i kebir ve Mahmudiye medresesi evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.1.105. Tavukvank (Yerlice köyü)

Yalnızca müslümanların ikamet ettikleri köylerden biri olan ve Bayburt Ulu Camii evkafı arasında yer alan Tavukvank köyünün muhtarlığını Ahmet oğlu Hüseyin yapmakta ve köyde 9 hane bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.106. Tomlacık (Tomlacık köyü)

Sakinleri müslümanlardan oluşan 15 haneli köyün hane reislerinden biri çobanlıkla diğerleri çiftçilikle geçinmekteydiler.

2.4.2.3.1.107. Toronsos (Sorkunlu köyü)

Yalnızca müslümanların yaşadığı Toronsos köyünün hane sayısı 10 olup, hane reislerinin tamamı ziraatla geçinmekteydi.

2.4.2.3.1.108. Vağında (Çayırköprü köyü)

Müslümanlardan müteşekkil 1845’de 9 haneli bir köy olup, muhtarlığını Ahmet oğlu İdris yapmaktaydı. Hane reislerinin ikisi çobanlıkla, diğerleri çiftçilikle geçinmekteydi. Vağında köyü, Şingâh Mahallesiindeki Ketenci Camii evkafı arasında bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.109. Vanşen (Çatıksu köyü)

19 haneli ve müslümanlardan müteşekkil Vanşen köyü 1876 yılında yapılan düzenleme ile Bayburt’a bağlanmıştır.

2.4.2.3.1.110. Varicna (Mutlu köyü)

Müslümanların yaşadığı köyler arasında yer alan Varicna 1876 yılında Bayburt’a bağlandı Varicna köyü XIX.yüzyılda Mahmudiye medresesi vakfı evkafı arasında bulunmaktaydı

2.4.2.3.1.111. Vartanas (Göloba köyü)

Köyde 10'u genç, 7'si çocuk ve 5'i yaşlı olmak üzere toplam 22 erkek nüfusun bulunduğu ve sakinlerini müslümanlar teşkil etmekteydi.

2.4.2.3.1.112. Yakupabdal (Yakupabdal köyü)

Sakinlerini müslümanların oluşturduğu 11 hanesi bulunan köyün muhtarı Osman oğlu Hasan'dı. Çoğunluğun çiftçilik yaptığı köyde bir hane reisi de çobandı. Köyde bir adet zaviye bulunmaktaydı.

2.4.2.3.1.113. Zağsık (Yolaltı köyü)

Bayburt şehir merkezindeki Cami-i kebir ve Şeyh Salih zaviyesi evkafı arasında yer alan köyün, sakinlerini müslümanlar teşkil etmekteydi.

2.4.2.3.1.114. Zarani (Güçlü Köyü)

Sakinleri müslümanlardan oluşan köyün erkek nüfusu 11'i genç, 8'i çocuk ve 2'si de yaşlı 21 kişiden ibaretti.

2.4.2.3.1.115. Zargidi (Gümüşdamla köyü)

Halkı müslüman olan 1845 yılında 20 hanesi bulunan köyün muhtarı Mehmet oğlu Ömer'di. Hane reislerinden ikisi hizmetkârlık diğerleri çiftçilik yapmaktaydı

2.4.2.3.1.116. Zeğli (Güllüce köyü)

Müslümanların sakin olduğu köyün erkek nüfusu 36 kişi olup, bunun 17'si genç, 10'u çocuk ve 9'u yaşlı olarak kaydedilmişti. 1852 yılında köyün muhtarlığını Osman adlı birisi yürütmekteydi.³³

2.4.2.3.2. Gayrimüslimlerin yaşadığı köyler

2.4.2.3.2.1. Aruzga (Gökpınar köyü)

Gayrimüslimlerin yaşadığı Aruzga köyü, şehir merkezindeki Sultan Süleyman Camii ve Şeyh Hayran Mescidi evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.2.2. Ergi (Taşocağı köyü)

Gayrimüslimlerin ikamet ettikleri köylerden biri olan Ergi'de ermenilerin ibadetlerini ifa ettikleri bir kilise bulunmaktaydı. Ergi köyü XIX. yüzyılda Museviye medresesi vakfı evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.2.3. Keleverek (Sancaktepe köyü)

Nüfus yoğunluğu itibariyle Bayburt'un büyük köyleri arasında yer alan Keleverek köyünün erkek nüfusu 127 kişiydi. Keleverek köyü, şehir merkezindeki Karasakal mescidi vakfının evkafı arasında bulunmaktaydı.

---

³³ Yunus Özger, **19. Yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Erzurum 2007, s. 151-211.

2.4.2.3.2.4. Varzahan (Uğrak köyü)

XIX. yüzyılda pek çok insanın uğrak yeri olan Varzahan köyü gayrimüslimlerin yaşadığı köyler arasında yer almaktaydı. Tuzcuzâde Camii evkafı arasında bulunan Varzahan köyü yol üzerinde olması hasebiyle XIX. yüzyıl boyunca pek çok seyyahın da uğrak yeri olmuştur.

2.4.2.3.3. Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler

Bayburt'un mevcut köyleri içinde 32 köyde, müslüman ve hıristiyanlar birlikte yaşamaktaydı.

2.4.2.3.3.1. Almuşka (Uluçayır köyü)

Müslüman ve hıristiyanların birlikte yaşadıkları köylerden biri olan Almuşka'da 52 erkek nüfus bulunmaktaydı. Bunun % 63'ünü (33 kişi) müslümanlar teşkil ederken, % 37'sini (19kişi) gayrimüslimler oluşturmaktaydı.

2.4.2.3.3.2. Aşukka (Güvercindere köyü)

Osmanlı kaynaklarında *Aşukka* şeklinde kayıtlı olan ve günümüzde halk arasında *Aşukka* olarak telaffuz edilen köyde müslüman ve gayrimüslimler birlikte yaşamaktaydı. Erkek nüfusu 43 kişi olan köyde, nüfusun % 86'sını (37 kişi) Müslümanlar, % 14'ünü (6 kişi) gayrimüslimler teşkil etmekteydi. Sadece Müslümanların yaşadığı ve muhtarlığını Abdulah oğlu Ali'nin yaptığı 7 haneli

köyde, hane reislerinden biri çobanlık yaparak geçimini temin ederken, diğer 6'sı çiftçilikle uğraşmaktaydı

2.4.2.3.3.3. Cenci (Işıkova köyü)

Büyük bir çoğunluğunu müslümanların teşkil ettiği Cenci köyünde sadece 2 gayrimüslim erkek bulunmaktaydı. Köyün toplam erkek nüfusu 57 kişi olup, bunun % 96'sı gibi büyük çoğunluğunu (55 kişi) müslümanlar teşkil etmekteydi.

1845 yılında 9 haneli bir köy olan Cenci köyünde sadece 1 hane gayrimüslim bulunmaktaydı. Hane reislerinin tamamı ziraat ile uğraşmakta idi.

2.4.2.3.3.4. Çakmas (Yazyurdu köyü)

Müslüman ve Hıristiyanların birlikte yaşadıkları köylerden biri Çakmas 1876 yılına kadar Gümüşhane'ye bağlıydı. Köydeki 26 haneden, 24'ü gayrimüslimlere 2'si de müslümanlara aitti. Bayburt'a bağlandığı 1876 yılında da karışık köyler arasında yer almaktaydı. Bu tarihte köydeki 42 hanede 30 müslüman, 44 ermeni yaşamaktaydı

2.4.2.3.3.5. Çimağıl (Orta Çimağıl köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler arasında yer alan Orta Çimağıl köyünün toplam erkek nüfusu 74 kişiydi. Bunun % 85 gibi büyük çoğunluğunu müslümanlar teşkil ederken (63 kişi), gayrimüslimler sadece % 15 oranında (11 kişi) bulunmaktaydı.

2.4.2.3.3.6. Everek (Örence köyü)

Nüfus itibariyle oldukça büyük olan bu köyde müslüman ve hıristiyanlar birlikte yaşıyorlardı. Köyde yaşayan erkek sayısı 186 kişi olup, bunun % 52'sini (96 kişi) gayrimüslimler oluştururken, % 48'ini (90 kişi) müslümanlar teşkil etmekteydi. 1845 yılında da karma köyler arasında yer alan Everek köyünde müslümanların hane sayısı 31, hıristiyanlarınki 27 idi. Çoğunluğun çiftçilikle geçindiği köyde başka meslek dalları da vardı. Hane reislerinden ikisi hizmetkârlık, biri değirmencilik biri demircilik ile geçinirken diğerleri de ziraat ile uğraşmaktaydı.

2.4.2.3.3.7. Giv (Gençosman köyü)

Müslüman ve hıristiyanların birlikte yaşadıkları Giv köyünde yaşayan erkek sayısı 60 kişiydi. Nüfusun % 63'ünü (38 kişi) gayrimüslimler teşkil ederken, % 37'sini (22kişi) müslümanlar oluşturmaktaydı. Giv köyü XIX.yüzyılda Museviye medresesi vakfı evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.3.8. Hadrak-Hadrek (Balkaynak köyü)

Müslüman ve Hıristiyanların beraber yaşadıkları Hadrak köyünün erkek nüfusu 26 kişiden ibaretti. Nüfusun % 69'unu (18 kişi) müslümanlar oluştururken, % 31'ini (8 kişi) gayrimüslimler meydana getirmekteydi. 1845 yılında 4'ü müslümanlara 2'si gayrimüslimlere ait olmak üzere 6 haneli bir köydü. Hane reislerinden biri köyün imamlığını yaparak geçimini sağlarken, diğer hane reisleri ziraat ile uğraşmaktaydı.

2.4.2.3.3.9. Harorti (Kıratlı köyü)

Önceleri sadece gayrimüslimlerin sakin olduğu Harorti, 1845 kayıtlarında ise müslüman ve hıristiyanların birlikte yaşadıkları 15 haneli bir köydü. Hane reislerinden biri çobanlık, biri değirmencilikle diğerleri de ziraatçılıkla geçinmekteydi. Haraorti köyü, Bayburt Ulu Camii evkafı arasında bulunmaktaydı.

2.2.3.3.3.10. Hayik (Aşağı Hayik-Dikmetaş köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler arasında bulunan Aşağı Hayik köyünün nüfusu 85 kişiydi. Nüfusun % 69'unu (59 kişi) gayrimüslimler teşkil ederken, % 31'ini (26 kişi) müslümanlar oluşturmaktaydı. Aşağı Hayik köyü, Bayburt şehir merkezinde Hacı Ali Ağa adına kurulmuş olan vakfın evkafı arasında yer almaktaydı.

2.4.2.3.3.11. Hayik-i ulya (Kalecik köyü)

Büyük çoğunluğunu müslümanların oluşturduğu köyde gayrimüslim ahali de bulunmaktaydı. Toplam erkek nüfusu 131 kişi olan köyün nüfusunun % 91'ini (119 kişi) müslümanlar, % 9'unu da (12 kişi) gayrimüslimler meydana getirmektedir.

2.4.2.3.3.12. Hınzevrek (Taşkesen köyü)

1876 yılında Bayburt'a bağlanan ve Aşağı Hınzevrek olarak bilinen köyün bu tarihte hane sayısı 27 olup, müslüman ve hıristiyanlar birlikte yaşamaktaydı. Köyde yaşayan erkek sayısı 67 kişi olup, bunun 42'sini gayrimüslimler, 25'ini müslümanlara teşkil etmekteydi

2.4.2.3.3.13. Hindi (Söğütlü köyü)

Çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu köyün toplam erkek nüfusu 102 kişiydi. 82 kişi gayrimüslim 20 müslüman bulunmaktaydı. Köyde eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir medrese bulunmaktaydı.

2.4.2.3.3.14. İşınsor (Devetaşı köyü)

Çoğunluğunu müslümanların teşkil ettiği köyde gayrimüslimler de bulunmaktaydı. Toplam 46 erkek nüfusun mevcut olduğu köyün nüfusunun % 89'unu (41 kişi) müslümanlar oluştururken, % 11'ini (5 kişi) gayrimüslimler meydana getirmektedir.

2.4.2.3.3.15. Karayaşmak köyü

Günümüzde aynı isimle anılan köyde müslüman ve gayrimüslimler birlikte yaşamaktaydı. Toplam erkek nüfusu 25 kişiden ibaretti. Nüfusun % 64'ünü (16 kişi) Müslümanlar, % 36'sını (9 kişi) gayrimüslimlerin oluşturmaktaydı. 1845 yılında 4 hanesi müslüman olmak üzere hane sayısı 6 idi, ayrıca Gümüşhane göçebelisi oldukları anlaşılan iki de hıristiyan vardı.

2.4.2.3.3.16. Kesdesi (Alçlık köyü)

14 haneli bir köy olup yarısını müslümanlar yarısını ise gayrimüslimler meydana getirmekteydi. 1876'da Bayburt'a bağlanan Kesdesi köyünün bu tarihte toplam erkek nüfusu 60 kişi olup, bunun 35'ini müslümanlar, 25'ini gayrimüslimler oluşturmaktaydı.

2.4.2.3.3.17. Kırzı-i ulyâ (Yukarı Kırzı köyü)

Sakinleri müslüman ve gayrimüslimlerden oluşan Yukarı Kırzı köyü nüfus yoğunluğu itibariyle Bayburt'un büyük köyleri arasında yer almaktaydı. Toplam erkek nüfusu 113 kişi olup, bunun % 50'sini (56 kişi) Müslümanlar, % 50'sini de gayrimüslimler (57 kişi) meydana getirmekteydi. 1845 yılında 36 haneli büyük bir köydü. 17 hane müslüman ve 19 hane hristiyanın olduğu köyün hane reislerinin meslekleri muhtelif olup, çoğunluk ziraat ile uğraşmaktaydı.

2.4.2.3.3.18. Kısanta (Demirözü İlçesi)

Günümüzde Bayburt'un iki ilçesinden biri olan Kısanta 1876 yılına kadar Gümüşhane sancağından idare edilmekteydi. 1837 yılında müslümanlarla gayrimüslimlerin ortaklaşa yaşadıkları yerler arasında olup, köyde 2 hane müslüman, 42 hane gayrimüslim bulunmaktaydı.

2.2.3.3.3.19. Kopuz (Kopuz köyü)

Yakutiye medresesi vakfı evkafı arasında yer alan köy, XIX. yüzyıl ortalarında müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler arasında bulunmaktaydı. Toplam erkek nüfusu 100 kişi olup bunun, 81'ini gayrimüslimler, 19'unu da müslümanlar oluşturmaktaydı.

2.2.3.3.3.20. Lüsunk (Yaylapınar köyü)

Büyük çoğunluğunu gayrimüslimlerin teşkil ettiği köyün toplam erkek nüfusu 139 kişiydi. Nüfusun % 85'ini gayrimüslimler (118 kişi), % 15'ini ise Müslümanlar (21 kişi) meydana getirmekteydi. 1845 yılında çoğunluğu hristiyanlardan oluşan 40 haneli büyük bir köy olup, müslüman hane sayısı sadece üçtü.

2.4.2.3.3.21. Malansa (Aydıncık köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler arasında yer almaktaydı. Toplam erkek nüfusu 75 kişi olup bunun % 64'ünü gayrimüslimler (48

kişi), % 36'sını ise müslümanlar (27 kişi) oluşturmaktaydı. 1845'de 4'ü müslüman, 10'u gayrimüslim toplam 14 hanesi bulunan köyde, halkın geçim kaynağı çiftçilik idi.

2.4.2.3.3.22. Niv (Arpalı Beldesi)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler arasında yer alan ve 1876 yılına kadar Gümüşhane sancağından idare edilen Niv, 75'i müslümanlara 13'ü hıristiyanlara ait olmak üzere 88 haneden ibaretti.

2.4.2.3.3.23. Ostuk /Osluk (Nişantaşı köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler arasında yer almaktaydı. Toplam erkek nüfusu 49 kişi olup, bunun % 61'ini gayrimüslimler (30 kişi), % 39'unu müslümanlar (19 kişi) meydana getirmekteydi.

2.4.2.3.3.24. Pinçirge (Çiğdemli köyü)

Pinçirge köyü 1837 yılında Gümüşhane sancağının Niv hassı köyleri arasında yer almaktaydı. Bu tarihte 16'sı müslümanlara, 6'sı gayrimüslimlere ait 22 haneli bir köydü. 1876 yılında Bayburt'a bağlanan köyler arasında bulunan Pinçirge'de bu tarihte 57 müslüman ve 53 ermeni bulunmaktaydı.

2.4.2.3.3.25. Pular (Gökçedere Beldesi)

Günümüzde olduğu gibi XIX. yüzyılda da nüfus yoğunluğu itibariyle Bayburt'un en büyük köylerinden biriydi. En kalabalık nüfuslu köy olan Pular'da Müslüman ve gayrimüslim toplam 440 erkek nüfus mevcuttu. Nüfusun % 72 gibi büyük çoğunluğunu (316 kişi) müslümanlar oluştururken, % 28'ini (124 kişi) gayrimüslimler meydana getirmekteydi. Tarihî Ferruhşâd Bey Camiinin bulunduğu köyde, öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir medrese ve Hamidîye İptida mektebi⁵¹² adlı bir de sıbyân mektebi bulunmaktaydı

2.4.2.3.3.26. Pülürek (Yelpınar köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları köylerden biri olan Pülürek, toplam 78 erkek nüfusa sahipti. Nüfusun % 77'sini (60 kişi) gayrimüslimler teşkil ederken, % 23'ünü (18 kişi) müslümanlar meydana getirmekteydi.

2.4.2.3.3.27. Püşke (Akyaka köyü)

Çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu köyün erkek nüfusu 41 kişi olup, bunun % 90'ı gayrimüslimlerden (37 kişi), % 10'u ise müslümanlardan (4 kişi) oluşmaktaydı

2.4.2.3.3.28. Rumeli (Heybetepe köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte ikamet ettikleri yerlerden biri olan Rumeli köyünün erkek nüfusu 80 kişiydi. Nüfusun % 59'unu (47 kişi) gayrimüslimler, % 41'ini (33 kişi) müslümanlar meydana getirmekteydi.

2.4.2.3.3.29. Saraycık (Saraycık köyü)

Ahalisinin müslüman ve gayrimüslimlerin oluşturduğu köyün nüfusu 64 kişi olup, bunun % 91 gibi büyük çoğunluğunu (58 kişi) müslümanlar oluşturmaktaydı.

2.4.2.3.3.30. Sığırcı (Sığırcı köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köylerden biri olan Sığırcı köyünün erkek nüfusu 76 kişiydi. Nüfusun % 72'sini müslümanlar (55 kişi), % 28'ini (21 kişi) gayrimüslimler teşkil etmekteydi.

2.4.2.3.3.31. Siptoros (Oruçbeyli köyü)

Nüfus yoğunluğu itibariyle Bayburt'un büyük köyleri arasında yer almaktaydı. 114 erkek nüfusu bulunan köyün sakinlerini müslümanlar ve gayrimüslimler birlikte oluşturmaktaydı. Nüfusun % 57'sini gayrimüslimler (65 kişi) teşkil ederken, % 43'ünü ise (49 kişi) müslümanlar meydana getirmekteydi.

2.4.2.3.3.32. Tomla-i süflâ /Aşağı Tomla (Çiğdemtepe köyü)

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı Tomla'nın toplam erkek nüfusu 74 kişi olup, bunun % 50'sini müslümanlar, % 50'sini de gayrimüslimler teşkil etmekteydi. 1845 yılında da müslüman ve hıristiyanların birlikte oturduğu 11 hanelibir köy olup geçim kaynağı çiftçilik idi.

2.4.2.3.3.33. Ürüştü (Rüştüköy)

Çoğunluğunu gayrimüslimlerin meydana getirdiği köyün toplam erkek nüfusu 72 kişiydi. Nüfusun % 64'ünü (46 kişi) gayrimüslimler,% 36'sını Müslümanlar (26 kişi) teşkil etmekteydi. XIX. yüzyıl ortalarında Bayburt'da köylerde toplam 348 hane bulunmakta olup, bunun 177'sinde Müslümanlar,171'inde ise Hıristiyanlar yer almaktaydı. Müslüman ve hıristiyanlar on dört köyde birlikte hayatlarını sürdürmekteydi. Adı geçen köylerden yedisinde müslümanlar, diğer yedisinde ise hıristiyanlar çoğunlukta³⁴ydı.

2.5. Nahiyeler

1881 yılı Erzurum Vilayet salnâmesine göre Bayburt sancağına bağlı nahiyeler ve bağlı köyleriyle birlikte nüfusları ve 1892 ile 1900 yıllarındaki gelişimleri şu şekildeydi:¹¹²

---

³⁴ Yunus Özger, **19. Yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Erzurum 2007, s. 151-211.

2.5.1. Masad Nahiyesi

1881 yılında 10 köyün bağlı olduğu Masad nahiyesinin müdürlüğünü Hafız Efendi, muavinliğini Karabet Ağa yürütmekteydi. Aynı yıl nahiyede yaşayan toplam erkek nüfusu 1.437 kişi olup, bunun % 66'sını (951 kişi) müslümanlar, % 34'ünü de gayrimüslimler (486 kişi) teşkil etmekteydi.

Nahiyenin 1892 yılında müdürlüğünü Hafız Mustafa Efendi, muavinliğini Karabet Ağa yürütmekteydi.

2.5.2. Everek Nahiyesi

1881'de müdürlüğünü Salih Ağa, muavinliğini Arvet Ağa'nın yaptığı nahiyeye bağlı 9 köy vardı. Toplam erkek nüfusu 1.082 kişi olan nahiyede yaşayan Müslüman erkek sayısı 658 kişi (% 61), gayrimüslim sayısı 424 kişi (%39) idi. Nahiyenin müdürlüğünü 1892'de Salih Ağa, muavinliğini Arvet Ağa yürütürken, 1900 yılında Sadu Bey müdürlük görevini icra etmekteydi. Aynı yıl kâtipliğini Mevlüd Efendi'nin ve nahiyeye idaresi üyeliklerini Esad Ağa ve Ahmed Efendi'nin yürüttüğü Everek nahiyesinin müdür muavinliği ve iki üyeliği boştu.

2.5.3. Berne Nahiyesi

1881'de 11 köyü bulunan Berne nahiyesinin müdürü Mehmed Ağa, müdür muavini İstapan Ağa'ydı. 886'sı müslüman (% 80) ve 228'i gayrimüslim (% 20) olmak üzere nahiyenin erkek nüfusu 1.114 kişiden ibaretti. 1892 yılında da nahiyenin müdür ve müdür muavinliğini aynı kişiler icra etmekteydi.

2.5.4. Cilara Nahiyesi

Hüseyin Ağa'nın müdürlük, Mardiros Ağa'nın müdür muavini olduğu Cilara nahiyesinin 1881'de 14 köyü mevcuttu. Toplam erkek nüfusu 1.227 kişi olup, % 82 (1.005 kişi) gibi büyük çoğunluğunu müslümanlar teşkil etmekteydi. Nahiyede yaşayan gayrimüslimler ise % 18 (222 kişi) oranındaydı. 1892 yılında müdürlüğünü Osman Bey, muavinliğini Mardiros Ağa yürütmekteydi.

2.5.5. Pülürek Nahiyesi

Müdürlüğünü Kiyotk Ağa, muavinliğini Salih Ağa'nın yürüttüğü nahiyenin 7 köyü bulunmaktaydı. 1881 yılında nahije dahilinde yaşayan erkek sayısı 1.325 kişi olup, bunun % 40'ını müslümanlar (528 kişi), % 60'ını da gayrimüslimler (797 kişi) teşkil etmekteydi. 1892 yılında da nahije aynı kişiler tarafından idare edilmekteydi.

2.5.6. Yukarı Lori Nahiyesi

14 köyü bulunan Yukarı Lori nahiyesinin 1881 yılında 1.910 erkek nüfusu olup, bunun % 88 gibi çok önemli bir kısmını müslümanlar (1.688 kişi), % 22'sini de gayrimüslimler (222 kişi) meydana getirmekteydi. 1892 yılında müdürlüğünü Torun Ağa, muavinliğini Parhal Ağa yürütmekteydi.

2.5.7. Pulur Nahiyesi

Müslüman ve gayrimüslimlerin karışık olduğu nahiyenin 1881 yılında toplam 1.202 erkek nüfusu olup, bunun % 82'sini (984 kişi), % 18'ini (218 kişi)

gayrimüslimler oluşturmaktaydı. 1892 yılında nahiyenin müdürlüğünü Salih Bey, muavinliğini Gorgi Ağa yürütmekteydi. 1900 yılında İskender Bey'in müdürlüğünü yaptığı nahiyenin muavini Yorki Ağa, nahije kâtibi Şükrü Efendi, azaları ise Abdullah Efendi'den ibaretti. İki üyeliği ise boştu.

2.5.8. Sinür Nahiyesi

1881 yılında bağlı 7 köyü olan Sinür nahiyesi'nde gayrimüslim ahali bulunmamaktaydı. Toplam 1.193 müslüman erkek nüfusun bulunduğu nahiyenin müdür muavinliğini Hüseyin Ağa ifa etmekteydi. 1892 yılında da muavinliğini aynı kişinin yaptığı nahiyenin müdürü ise Abdullah Efendi'ydi.

2.5.9. Balahor Nahiyesi

1881 yılında toplam 1.022 erkek nüfus bulunmakta olup, bunun % 81'ini müslümanlar (823 kişi), % 19'unu gayrimüslimler (199 kişi) meydana getirmekteydi. 1892 yılında müdürlüğünü Hacı Ali Bey, muavinliğini Bağus Ağa ifa etmekteydi.

2.5.10. Niv Nahiyesi

Çoğunluğu müslümanlardan müteşekkil nahiyenin 1881 yılında erkek nüfusu 1.534 kişi olup, bunun % 57'sini müslümanlar (878 kişi), % 43'ünü de gayrimüslimler (656 kişi) teşkil etmekteydi.

2.5.11. Hart Nahiyesi

Müdürlüğünü Osman Ağa, muavinliğini Agop Ağa'nın yaptığı Hart nahiyesinin 1881 yılı toplam erkek nüfusu 1.038 kişiydi. Nüfusun % 97'sini müslümanlar (1.011 kişi) teşkil etmişken, gayrimüslimler sadece % 3 (27 kişi) oranında nüfusa sahipti. Hart nahiyesinin aynı yıl 8 köyü bulunmaktaydı.

1892 yılında müdürlüğünü İbrahim Ağa, muavinliğini Agop Ağa, 1900'de ise müdürlüğünü Abdulhamid Efendi, muavinliğini Ohannes Ağa, kâtipliğini Yusuf Efendi üstlenmişti. Bir üyesi boş olan nahiyenin diğer iki üyesi ise İsmail Efendi ve Arslan Bey'den ibaretti.

2.5.12. Konursu Nahiyesi

1881 yılında nahiyenin müdürü İsmail Ağa, muavini Mardiros Ağa'ydı. 1.308'i müslüman (% 91), 124'ü gayrimüslim (% 9) olmak üzere yaşayan erkek nüfus 1.432 kişiydi. Nahiyenin 1892 yılında yöneticileri aynı kişilerdi.

2.5.13. Ağunsos Nahiyesi

1881 yılında Ağunsos nahiyesinin müdürü Yemen Ağa, muavini Avidis Ağa'ydı. Nahiyenin toplam erkek nüfusu 1.229 kişi olup, bunun % 85'i (1.048 kişi) müslüman, % 15'i (181 kişi) gayrimüslimlerden müteşekkildi. 1892'de müdürü aynı kişi olan nahiyenin, muavinlik kadrosu münhaldı.

2.5.14. Bergici Nahiyesi

1881 yılında Hacı Mehmed Ağa'nın müdürlük, Haçator Ağa'nın müdür

muavinliği yaptığı nahiyenin toplam erkek nüfusu 1.226 kişi olup, bunun % 92'si Müslüman (1.131 kişi), % 8'i gayrimslimdi. (95 kişi) 1892 yılında yöneticileri aynı kişilerdi.³⁵

---

³⁵ Yunus zger,a.g.e., s. 195.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYAL VE EKONOMİK YAPI

3.1. Sosyal Yapı

Günümüzde olduğu gibi geçmiş dönemlerde de, sosyal tabakalaşmaya tesir eden en önemli faktörlerin başında, kişilerin buldukları görevler, yaptıkları işler ve sahip oldukları ekonomik güç gelmektedir.

Sosyal yapı üzerinde sosyal hayatın şekillenmesine yön veren faktör, toplumsal statü ve sosyal tabakalaşmadır. Kişilerin dinî-ahlakî inanç ve davranışlarının verdiği vasıflar, eğitimle elde edilen nitelikler, dil, giyim-kuşam ve yaşayış tarzı da tabakalaşmayı etkileyen faktörler arasındadır.

XIX. yüzyılda Bayburt şehrinde yaşayan insanların oluşturduğu sosyal tabakaları şu şekilde açıklamak mümkündür:

3.1.1. Yönetici zümresi

Buldukları yerde padişahın otoritesini temsil eden örf mensuplarının devletteki sosyal mevkileri, devletten aldıkları güce dayanmaktaydı. Bunun yanında görev ve yükümlülükleri karşılığında devlet gelirlerinden, kendilerine önemli gelirler tahsis edildiğinden, kişisel servet elde edebilmekte ve bu da onların sosyal tabakadaki yerlerini güçlendirmekteydi. Ümera sınıfı, sosyal tabakanın en üstünde

yer almaktaydı.

Bayburt 1514 Çaldıran seferi sırasında Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra Baş-mirâhur Bıyıklı Mehmed Paşa'ya beylerbeyliği olarak verildi. Doğu Anadolu'da, Tercan mıntıkasını da içine alan "Erzincan-Bayburt Vilayeti" adlı yeni bir uç beylerbeyliği kuruldu. Beylerbeyiler, eyaletlerin en üst düzey yöneticileriydi. Bayburt 1535'de Erzurum Beylerbeyliği kurulduğunda Paşa sancağı haline geldi ve uzun yıllar Erzurum Beylerbeyi burada oturdu.³⁶

Bayburt'un yönetici zümresi şehrin geçirdiği idarî değişikliklere paralel olarak değişiklik gösterdi. Bir süre sancak olarak sancak heyeti tarafından idare edilen Bayburt, ilerleyen tarihlerde Erzurum'a bağlı kaza olarak idarî yapıda yer aldı. XIX. yüzyılın başlarından 1878 yılına kadar yine kaza olan Bayburt'un en üst düzey yöneticisi kaza müdürleri oldu. Vilayet nizamnâmeleri ile yapılan değişiklikle kazalara kaymakamlar atanınca bu defa şehrin en önemli yöneticisi kaymakamlar oldu. 1878-1888 yılları arasında Bayburt tekrar sancak statüsüne kavuşunca, yönetici olarak mutasarrıflar ortaya çıktı. On yıllık sancaklık döneminde şehir üç önemli mutasarrıf tarafından yönetildi. Sancak statüsü kaldırılınca birinci sınıf bir kaza olarak Erzurum'a bağlanan Bayburt, yine kaymakamlar tarafından idare edilmeye başlandı. XIX. yüzyılın gelişen şartları neticesinde yönetim alanında yenilikler yapılmakta ve kazalara kaymakamlar yanında kaymakam muavinleri tayin edilmekteydi. Özellikle Şakir Paşa'nın bölgedeki ıslahat çalışmaları neticesinde Bayburt şehrine de kaymakam muavinleri atandı ve böylece şehrin en üst yönetiminde kaymakamın yanında muavinler de yer aldı.

Mahallelerde ve köylerde ise muhtarlar, devleti temsil etmekte ve halkın

---

³⁶ İsmet Miroğlu, **Kemah Sancağı ve Erzincan**, Ankara 1990, s. 17,19,20.

sorunlarını çözmeye çalışmaktaydı. Bayburt kaza müdürleri, kaymakamları ve mutasarrıfları hükümet konağında otururlar ve şehri buradan yönetirlerdi.

3.1.2. İlmiye zümresi

Kadı, müftü, müderris, nâib, mülâzım, imam ve hatiplerden oluşan ulemâ sınıfı toplumu yönetmek, eğitmek ve aydınlatmakla yükümlüydü. Mahkemelerde hukukî işlere kadıların bakması ön görülmesine rağmen, incelediğimiz dönemde Bayburt şehrinde kadıların yerlerine gönderdikleri nâiblerle bu işi yürüttükleri anlaşılmaktadır.

Nâiblerin yanı sıra şehirde müftülerin de bulunduğu ve halkın dinî ihtiyaçlarına cevap aradıkları görülmektedir. Yine şehirde bulunan medreselerdeki müderrisler de *ehl-i ilim* zümresi arasında yer almakta ve medreselerde öğretim faaliyetlerini yürütmektedirler.³⁷

Mahalle ve köylerde muhtarların yanı sıra imamların halk üzerinde çok büyük tesiri bulunmaktaydı. Hatta muhtarlık teşkilatı kurulmadan önce imamlar, mahalle yönetiminde en büyük söz sahibi idiler.

3.1.3. Şehir halkı

Anadolu'nun Türkler tarafından fethi ile birlikte pek çok Oğuz boyu Bayburt yöresine gelmiş ve burasını yurt edinmiştir. Bayburt yöresine farklı dönemlerde

---

³⁷ Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyon", **Bellekten**, 38. cilt, No: 152, Ankara 1974, s. 662.

yerleşmiş ve günümüzde aynı isimle anılan köyler kurmuş olan çeşitli oymak ve aşiretler bulunmaktadır.

Göçlerle Bayburt ve çevresinde yerleşen muhtelif kabilelere mensup Türkmenler, hizmette buldukları yerlerde menşelerinden dolayı Bayburtlu adını almıştır.

Evliya Çelebi Bayburt halkının menşei hakkında önemli ipuçları vermektedir. O'na göre, fetihten sonra Tire şehrinden buraya üç bin kişi getirilmiş ve Bayburt halkının çoğu bu *Tirevî*lerden meydana gelmiştir.³⁸

Bayburt, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kafkaslar'dan gelen göçlerle gündeme gelmiştir. 1865'de göçmenlerin bir kısmı Diyarbakır, Siirt, Harput ve Sivas yörelerine iskân ettirilirken, geri kalan yaklaşık 1.500 hane de Muş ve Van sancaklarıyla Hınıs ve Bayburt gibi büyük kazalara yerleştirilmişlerdir.²²

Böylece Osmanlılar tarafından fethini müteakip Tire'den göç alan Bayburt, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kafkaslardan gelenlere kucak açmış ve yerli halk ile birlikte bu sonradan gelenler şehrin ahalisini oluşturmuşlardır.

---

³⁸ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, Cilt II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 174.

3.2. Vakıflar ve Dinî Müesseseler

3.2.1. XIX. yüzyıl Bayburt vakıfları

Bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı Devletinde, diğer şehirlerde olduğu gibi Bayburt'da da dinî, sosyal ve ekonomik alanlarda bölge insanına hizmet veren vakıf müesseseleri vardı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Bayburt'da, cami, mescid, medrese-mektep, zaviye ve diğer başlıklar altında değerlendirilebilecek 60 adet vakıf kurumu bulunmaktaydı. Bu vakıflardan 11'i cami vakfı, 10'u mescid vakfı, 7'si medrese vakfı, 16'sı zaviye vakfı ve 16'sı diğer vakıf grubuna girmekteydi. Vakıflardan, 37'si Bayburt şehir merkezinde hizmet verirken, 23'ü de köylerdeki halka hizmet sunmaktaydı.

XIX. yüzyıl Bayburt vakıflarını şu başlıklar altında ele almak mümkündür.³⁹

3.2.1.1. Cami vakıfları

Cami-i kebir vakfı

Cumavank köyü camii vakfı

Hınzeverek köyü camii vakfı

Kadızaâde Mehmed Çelebi camii vakfı

Kadı Mahmud camii vakfı

---

³⁹ Nazif Öztürk, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.69.

Ketancı camii vakfı
 Konursu köyü camii vakfı
 Milehi köyü camii vakfı
 Pulur köyü Ferruḥşad Bey camii vakfı
 Sankot köyü camii vakfı
 Sinür köyü Kutlu Bey camii vakfı
 Sultan Süleyman cami-i şerifi vakfı
 Tuzcuzâde camii vakfı
 Zâhîd Efendi camii vakfı

3.2.1.2. Mescit vakıfları

İncelenen dönemde Bayburt'da 10 mescid vakfı bulunmaktaydı.

Mescidlerden biri Aşağı Kırsı köyünde diğerleri şehir merkezinde yer almaktaydı.

Ahmed-i Zencânî mescidi vakfı
 Aşağı Kırsı köyü mescidi vakfı
 Bekir Çelebi mescidi vakfı
 Beksimât mescidi vakfı
 Hasibe mescidi vakfı
 Karasakal mescidi şerifi vakfı
 Sarı burç mescidi (burc-u sarı mescidi) vakfı
 Şaban Bey mescidi vakfı
 Şeyh Hayran mescidi vakfı
 Uzun Kadı mescidi vakfı

3.2.1.3. Medrese ve mektep vakıfları

XIX. yüzyılda Bayburt’da tamamı şehrin farklı mahallelerinde hizmet veren 7 medrese vakfı bulunmaktaydı.

Hâce Yakutiye medresesi vakfı

İkbâliye medresesi vakfı

İkbaliye muallimhanesi vakfı

Mahmudiye medresesi vakfı

Museviye medresesi vakfı

Musa Veli medresesi vakfı

Sultaniye medresesi vakfı

3.2.1.4. Zaviye vakıfları

İncelediğimiz dönemde 12’si muhtelif köylerde, 4’ü şehirde olmak üzere Bayburt’da 16 zaviye vakfı bulunmaktaydı.

Abdulvehhab Gazi zaviyesi vakfı

Burnaz köyü zaviyesi vakfı.

Cünceği köyü Hacı Bey zaviyesi vakfı

Çıbhınıs köyü şeyh Muhammed zaviyesi vakfı

Gökçe Şeyh zaviyesi vakfı

Güder köyü zaviyesi vakfı

Hanzar köyü zaviyesi vakfı

Kırzı-yı süflâ köyü zaviyesi vakfı

Kop köyü Şeyh Mehmed zaviyesi vakfı

Lori-i süflâ köyü zaviyesi vakfı

Seyyid Yakub köyü zaviyesi vakfı

Sultan Fahri zaviyesi vakfı

Şeyh Haydar zaviyesi vakfı

Şeyh Salih zaviyesi vakfı

Tahsini köyü zaviyesi vakfı

Yakubabdâl zaviyesi vakfı

3.2.1.4. Diğer vakıflar

Yukarıda tasnif edilen vakıf türlerinin dışında, toplumun bir takım ihtiyaçlarını gidermeye yönelik teşekkül etmiş olan vakıflar da bulunmaktadır.

Çarşı Çeşmeleri vakfı

Ahi Emir Ahmed-i Zencânî vakfı

Çeşme vakfı

Çorak Hacı Dede vakfı

Hacı Ali Ağa vakfı

Hacı Halil Bin Abdullah vakfı

Şehid Osman Gazi vakfı

Hadrek köyü vakfı

Ferruhşad Bey vakfı

Korgan Köprü vakfı

Kutluğ Bey vakfı

Süleyman Ağa bin Mustafa Dershanesi vakfı

Hacı Mustafa vakfı

Şem'i Revgan vakfı

Boyahane vakfı

Uzun Gazi mescidi ve Şeyh Şahabeddin zaviyesi

Cami-i Kebir mektebi vakfı

3.3. Bayburt'ta Eğitim-Öğretim Hayatı

XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim faaliyetleri, Selçuklularda olduğu gibi devletin görev alanı dışında tutulmuştu. Dinî bir vecibe ve hayırlı bir iş olarak telakki edilen ve Osmanlı fikir, kültür ve düşünce hayatında önemli rol oynayan eğitim kurumları, vakıflar yoluyla tesis edilmişti.⁴⁰

Eğitim alanında başlayan reform çalışmaları XIX. yüzyılda büyük ivme kazanmıştır. Batı dünyasının bilim, teknik, ilim ve düşüncesinin ancak eğitim ve hukuk yoluyla Osmanlı Devleti'ne girebileceğini gören Sultan II. Mahmut, 1824'den itibaren bu alanda ciddi atılımlar yapmıştır. 1838 yılında Meclis-i Umur-u Nafia'ya maarif işlerini yürütme yetkisinin verilmesiyle, Osmanlı'da eğitim, medreselerin tekelden kurtulmaya ve devlet denetimine sokulmaya başlamıştır. Yine aynı tarihte Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti, 1845'de Muvakkat Meclis-i Maarif teşkilatı ve 1851'de Encümen-i Daniş müesseseleri kurulmuştur.

Eğitim öğretimin bir bütün olarak ele alınmasını sağlamak amacıyla 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş ve günümüzdeki Milli Eğitim Bakanlığının temeli oluşturulmuştur. Ardından 1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi ile de Türk eğitiminde sistemleştirme ve kanunlaştırma süreci

⁴⁰ Ziya Kazıcı, **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, İstanbul 2003, s. 83.

başlatılmıştır.

Kanun-i Esasi ile eğitim öğretim işleri bir devlet görevi haline getirilmiş ve 1879'da nezaret modern bir yapıya kavuşmuştur. Merkez teşkilatında yapılan düzenlemeler taşrada da uygulamaya konulmuş ve vilayetlerde Maarif Müdürlükleri ile Maarif Meclisleri açılmaya başlanmıştır.⁴¹

3.3.1. Medreseler

Medreseleri ile önemli bir kültür merkezi haline gelen Bayburt, XIX. yüzyıl sonlarında eğitim öğretim ve kültürel faaliyetlerine şehir merkezinde faal olan 7 medrese ve köylerdeki 18 medrese toplamda 25 medrese ile devam etmekteydi.

Şehir Merkezinde Bulunan Medreseler ve Talebe Sayısı

Medresenin Adı	Talebe Sayısı	Bulunduğu Yer
Hamidiye Medresesi	20	Panayır Meydanı
İkbaliye Medresesi	19	Cami-i Kebir Mahallesi
Mahmudiye Medresesi	19	Cami-i Kebir Mahallesi
Şabaniye Medresesi	10	Velişaban Mahallesi
Yakutiye Medresesi I	18	Panayır Meydanı
Yakutiye Medresesi II	40	Panayır Meydanı
Zâhîdiye Medresesi	6	Zâhîd Efendi Mahallesi
Toplam	122	

⁴¹ Bayram Kodaman, **II. Abdulhamid Devrinde Eğitim ve Öğretim**, İstanbul 1993, s. 456- 460.

Köylerde Bulunan Medreseler ve Talebe Sayısı

Bulunduğu köy	Tarih		
	1898	1899	1900
Abrans	10	14	10
Ardusta	15	4	14
Cılara	5	5	7
Çıphıms	15	15	18
Gütgüne	10	14	10
Hart	30	30	32
Hindi	4	7	5
İğdir	5	6	5
İşbonos	7	7	7
Kışlak	5	5	8
Konursu	25	25	35
Masad	15	17	15
Niv	10	12	8
Pağnik	15	18	15
Pazahbun	5	8	5
Pulur	40	45	38
Sinür	20	20	21
Yanbaksa	5	4	7
Toplam	241	256	260

3.4. Ekonomik Yapı

3.4.1. Tarım

Tarım faaliyetleri yapılan tarlalarda toprak iki bölümde incelenmiştir. Biri “mezru tarla” denilen ziraat yapılan yani ekili arazi, diğeri ise “gayri mezru tarla” diye belirtilen nadas / herk tarlalardır. 1844 yılında 72 köydeki ekili arazinin miktarı 2274 kileliktir. Ekili arazinin toplam araziye oranı ise %55’dir.

Çiftçiler toprağın verim gücünü artırmak için tarlalarını iki ya da üç yılda bir dinlendirilir ve toprağı çoğunlukla bir yıl boş bırakırlardı. Köylerdeki nadas arazinin miktarı 1873 kilelik olup, toplam araziye oram %45’dir. Köylerdeki ekili ve nadas arazinin toplamı ise 4147 kileliktir.

Köylerdeki hane reislerinin %82.6’sının mesleğı çiftçiliktir. Köylüler tarlalarını ekip biçerek geçinmekteydiler. Tarlaların bir kısmı çiftçilerin kendi malları iken, bazıları da ortak ya da kira şeklindeydi. Defterlerde toprağın miktarı bugünkü gibi “dönüm” cinsinden ele alınmamıştır. Ölçü olarak tarlaya ekilebilen tohumun “kile” cinsinden değeri kullanılmıştır. Somar, got ve kilenin karışık olarak kullanıldığı defterler de mevcuttur.*

Köylerde ekili arazi ile nadas arazi arasında oran bakımından farklılık görülmektedir. Çeңçül-i Süfla, Ergüis, Karavir, Poğik ve Pörge köylerinde tarlanın tamamı ekili iken Pulur köyünde arazinin ancak %5 civarı nadasa ayrılmıştır. Lüsunk köyünde ise %46 nadas arazi vardır. Ekili arazinin büyüklüğü bakımından ilk sırayı Pulur köyü almaktadır. Pulur’daki arazinin %95.4’ü ekilidir. Konursu köyü %80.2 ile ikinci, Lüsunk köyü de %54.3 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

---

* Bu terimlerin birbirlerine oranları şu şekildedir: 1 somar = 1 kile, 1 kile = 16 got

Köylerdeki çiftçilerin topraktan elde ettikleri bir yıllık gelir 1845 yılının toplam gelirinin %66'sı kadardır. Bir önceki sene 1844 yılında ise bu oran %64 civarındadır.

Bayburt kaza merkezindeki hane reislerinin sahip oldukları toplam toprak miktarı 296 kileliktir. Tarlaların çoğunluğu köylerdeki. Sahip olunan bu toprağın %46'sı ekili, %54'ü ise nadasa bırakılmıştır. Ancak kaza merkezindeki arazi, köylerden farklı olarak, toprak, bahçe ve bostan olarak da kullanılmıştır. 14 kıt'a bahçe ve 2 bostan yeri vardır. Kaza merkezindeki çiftçilerin diğer mesleklere oranı ise %17'dir.

Çiftçiler genellikle ağaçtan yapılmış saban, el orağı, tırpan ve çapa gibi araçlar kullanırlardı. Kara saban ile toprağı 10-15 cm derinliğine kadar sürebilirlerdi. Tarlaları herk etmek için öküz, at ve katır kullanılırdı. Tarla ekime hazırlandıktan sonra; tohum, serpme yöntemi ile ekilirdi. Tohumlar genellikle kalbur ile elenerek temizlenirdi. Yetişen ürünler el orağı ya da tırpan ile biçilirdi. Biçilen buğday veya arpa sapsarı harman yerine öküz ve at arabaları ile taşınırdı. Harmanda toplanan başaklan tanelerine ayırmak için yine öküz ve at kullanılırdı. Gem adı verilen altı çakmak taşlı döğenlere koşulan at ve öküzler başakları iyice ezerlerdi. Taneler ayrıldıktan sonra ürünün harmandan ambara taşınması için yine yük hayvanları kullanılırdı.⁴²

---

⁴² Tefik Güran, "Osmanlı Tarım Ekonomisi", **Türk İktisat Tarihi Yıllığı**, S. I, İstanbul 1987, s. 246-248.

3.4.2. Yetiştirilen Ürünler

Bayburt kaza merkezi ve köylerinde yetiştirilen ürünleri iki grupta inceleyebiliriz. Birinci grup hayvanların ot ihtiyaçlarını karşılamak için ekilen yonca, gorunga ve fig ile çayır ve tarla kenarlarında oluşan ot grubudur. İkincisi ise daha ziyade çiftçilerin kendi yiyeceklerini temin etmek için ettikleri buğday ve yine hayvanları için yem olarak kullandıkları arpa ve sarıbaş gibi hububatdır.

Temettü defterlerinde merkez ve köylerdeki çiftçilerin ödedikleri öşür vergisi, ürünün miktarı ve parasal değeri ile hane hane kaydedilmiştir. Bu bilgilerden yararlanarak Bayburt kazası ve köylerinde yetiştirilen ürünlerin miktarı ve geliri hakkında fikir edinebilmekteyiz. Bir mahalle ya da köyden alınan öşür, hasılatın %10'u olduğu için, oradaki öşür miktarını bulabiliriz.

Bayburt kazasında yetiştirilen hububat miktarı 179.855 gottur. Bunların içinde ilk sırayı buğday alır. Toplam hububat üretiminin %49'unu oluşturan ve Aşhanas ile Aşağı Çançül köyleri dışında tüm köylerde yetiştirilen buğday 1844 yılında 87725 got üretilmiştir. Buğdayın birim fiyatı 5 kuruş olduğuna göre kaza ve köylerde buğdaydan 438625 kuruş kazanç sağlanmıştır. Everek köyü buğday üretiminde 495.5 gotla ilk sırada yer almaktadır. 431.5 gotla Yukarı Kırzı köyü ikinci sırayı alırken, 401 gotla Varzahan köyü de üçüncü sırayı almıştır. Armutlu, Yukarı Çançül ve Erginis köyleri buğdayın en az üretildiği köylerdir. Bu üç köyde üretilen buğdayın toplamı sadece 12 gottur.

Hububat üretiminin azlığı ya da çokluğu köyün coğrafi yapısına da bağlıdır. Ova köyleri üretim için daha elverişlidir, Bayburt'ta da durum böyledir. Yukarı kırzı ve Varzahan köyleri ova köyleridir.

Hububat üretiminde ikinci sırayı arpa almaktadır. Arpa, buğdayın aksine köylerin tamamında yetiştirilmektedir. 1844 senesinde 86110 got arpa üretilmiştir. Buğday ile hemen hemen aynı oranda üretimi yapılan arpanın toplam hububat içindeki payı %48'dir. Birim fiyatı 2.5 kuruş olan arpadan bir yıl içinde 215.275 kuruş gelir elde edilmiştir.

En çok arpa üretimi gerçekleştiren köy, Konursu köyüdür. Köyde 486 got arpa yetiştirilmiştir. 408.5 gotla Mahacur köyü ikinci, 399 gotla da Everek köyü üçüncü sırayı almışlardır. En az arpa üretilen üç köy ise Erginis, Ağnasor ve Aşağı Ahsunk'tur. Bu üç köyün ürettiği arpa miktarı 36 gottur.

Hububat üretiminde üçüncü sırayı Sarıbaş ve Güzlük almaktadır. 1844 yılı içinde 6020 got üretimi yapılan sarıbaşın birim fiyatı 4 kuruştur. 1844 yılında sarıbaştan 24080 kuruş hasılat sağlanmıştır. En çok Konursu köyünde ekilen sarıbaş köylerin çoğunda yetiştirilmektedir.

3.4.3. Hayvancılık

Bayburt kazasında halkın en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı. Çiftçiler et, süt yağ, peynir ve yün ihtiyaçlarını karşılamak, tarlaya gübre sağlamak ve tarlanın sürülmesinde ve yük taşımada gücünden yararlanmak amacıyla hayvan yetiştirirlerdi.

Başta koyun ve inek olmak üzere hemen hemen her evin kendi ihtiyacını giderecek hayvanı bulunurdu. Köydeki aynı cins hayvanlar, köylünün ortaklaşa tuttıkları bir çoban tarafından otlatılırdı.

Bayburt kazasında yapılan hayvancılık faaliyetini dört grupta incelemek mümkündür:

3.4.3.1. Büyükbaş Hayvancılık

Özellikle sütü için beslenen inek ve camuş ile tarımda gücünden faydalanılan erkek karasığır ve camuş bu grubun başında yer alır. Bunların dışında tosun, düve (düge) ve buzağı da bulunmaktadır. Ayrıca merkep, kısrak ve tay gibi yük taşımacılığında kullanılan hayvanların yetiştirildiği de görülmektedir.

Bayburt kazası ve köylerinde en çok yetiştirilen büyükbaş hayvan, inektir. Kaza genelindeki toplam sayısı 2561 baştır. İnek başına bir senede elde edilen hasılat 30 kuruş olup, bir yılda kazanılan toplam gelir ise 76.830 kuruştur. İnek sayısının diğer büyükbaş hayvanlara oranı %29.5'tur.

Büyükbaş hayvanlar içinde en çok yetiştirilen ikinci hayvan, sağmal camuştur. Kaza genelinde 376 baş camuş bulunmakta ve camuştan birim başına 60 kuruş gelir sağlanmaktadır. Sağmal camuştan elde edilen bir senelik hasılat 22.560 kuruştur.

Bayburt merkez ve köylerdeki toplam büyükbaş hayvan sayısı 8663 baştır.

3.4.3.2. Küçükbaş Hayvancılık

Et, süt, deri ve yünü için beslenen 13677 küçükbaş hayvan içinde ilk sırayı koyun almaktadır. Kaza genelinde bulunan koyun sayısı 6412 olup, koyun başına elde edilen gelir 15 kuruştur. Küçükbaş hayvanlarının %47'sini oluşturan koyundan bir yılda sağlanan kazanç 96.180 kuruştur. Yetiştirilen diğer hayvanlar; kuzu (%29),

keçi (%14) ve oğlak (% 10)'tur. Keçinin baş fiyatı da koyunda olduğu gibi 15 kuruştur. Çorak köyü hariç diğer köylerde koyun ve keçi yetiştirilmektedir. Bayburt'ta koyun yetiştiriciliğinde önde gelen kışlakçı haymenişin Ekrad taifeleri (yazın yaylaya, kışın kışlaklarına dönen göçebe taifeleri)'dir. Beslenen koyun sayısı 943 baş olup, toplam sayıya oranı %14.7'dir. 572 baş koyun ile Pulur ikinci (%8.9), 276 baş koyunla Lüsunk köyü üçüncü (% 4.3) sırada yer almıştır.

3.4.3.3. Koşum Hayvancılığı

Ziraat ile uğraşan hane reisleri tarlalarını sürmek için bazı hayvanların gücünden yararlanırlardı. Koşum hayvanı olarak en fazla kullanılan hayvan öküzdür. Karasaban adı verilen araçlara hayvanlar koşulur ve tarlalar herk edilirdi. Kaza genelinde yetiştirilen öküz sayısı 2255 baş, koşu camuşu ise 390 baştır. Koşu camuşunun en çok kullanıldığı köy Masad köyüdür. Öküz yetiştiriciliğinde ise Pulur, Everek ve Lüsunk köyleri başta gelmektedir.

Koşum hayvanı = 2645 adet

Küçükbaş hayvan = 13677 adet

Büyükbaş hayvan = 8663 adet

3.4.3.4. Arıcılık

Bayburt kazasında tarım ve hayvancılığın yanında arıcılığın da yapıldığı görülmektedir. Bayburt'taki 72 köyden 50'sinde arıcılık faaliyeti vardır. Kovan başına 10 kuruş hasılat elde edilmekte olup, kaza genelindeki toplam 1082 adet arı kovanından bir senede 10.820 kuruş kazanç sağlanmıştı. Arıcılıkta en önde gelen

köyler Everek (73), Lüsunk (65) ve Hart (59)'tır. Bu üç köydeki arı kovanı sayısı 197 olup, toplam arı kovanı sayısına oranı ise %18.2'dir. Tüm merkez ve köylerde ise 1024 arı kovanı vardır.⁴³

3.5. Madencilik

1857 yılında Maadin-i Hümâyûn Meclisi tarafından, tüm Osmanlı ülkesinde olan maden kaynaklarının cins, yer ve genel durumlarını içeren bir çalışma yapılmış ve sonuçlar bir defterde toplanmıştır. Defterin bakır yatakları bölümünde, Helva Bakır madeni, “*Trabzon eyaleti dahilinde yer alan Gümüşhane Maden-i Hümâyûnuna bağlı olan Helvalı bakır madeni*” biçiminde yer almaktadır. Defterdeki bilgilere göre, buradaki maden yataklarında sadece bakır üretilmektedir.⁴⁴

3.5.1. Helva madeni

Çok zengin cevhere sahip olan maden ocağının 1846'da 2.348 kuruş gelir elde ettiği görülmüştür. 1846 yılını kârla kapatan ocak bu gidişatını daha fazla sürdürmemiş ve 1847'de zarar etmeye başlamıştır.

Her geçen yıl daha fazla zarar ettiği anlaşılan maden ocağının faaliyeti 1850 yılında durdurulmuş ve bu idare altında zarar ettiği gerekçesiyle Gümüşhane madenleri ile beraber kapatılmıştır. Devlet eliyle işletilen madenler zarar etmesine

---

⁴³ Salname-i Vilâyet-i Erzurum

⁴⁴ Fahrettin Tızlak, “XIX.Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları”, **Belleten**, LX/229, Ankara 1997, s. 712.

rağmen, idaresi başka müdürlere verilerek yine devlete vekâleten işletilmeye devam etmiştir.

1850 yazında Trabzon-Erzurum yolunun inşasını başlatmak üzere Trabzon'a gelen ve Osmanlı madenciliği hakkında bir raporu bulunan Ticaret Nazırı İsmail Paşa, Helva bakır madeni ocağına da bizzat uğramış ve bakır çıkarılan mağaraları tek tek gezerek incelemelerde bulunmuştur. İsmail Paşa, Helva bakır madeninin çok zengin olduğunu ve mağaralarda beş altı bin kıyye kadar bakırın bulunduğunu dile getirmektedir. Yine İsmail Paşa, Helva bakırının diğer yerlerde çıkarılanlardan çok daha *alâ ve şayâ-ı dikkat ve itina* olduğu işaret etmektedir. Paşa, en zengin bakır mağarasının su baskını nedeniyle metruk hale geldiğine belirtmekte ve suyun dışarı çıkarılması ve su basan ocakların yeniden açılması için bir takım önerilerde bulunmaktadır. Ona göre; su baskınlarına karşı ocaklar fiziki yapıya göre açılmalı ve mağaralardaki su, dağın alt taraflarında açılacak kanallarla dışarıya atılmalıdır. Bunun yanı sıra Paşa, madenciliğin ilmî ve fennî esaslara göre yapılması gerektiğini ve bu iş için Avrupa'dan mühendislerin getirilmesini ayrıca özel bir memur tutularak ocakların sürekli kontrolünün yapılmasını da önermişti.⁴⁵

Verimli maden kaynağına sahip olduğu bilinen ocağın yeniden açılması için, müzayede yoluyla işletmesinin başkalarına verilmesi kararlaştırıldı. Ancak bunun devlete ek bir yük getirebileceği de hesaba katıldı. Bunun için üç yıldır metruk halde olan maden ocağı 1853 yılında ihaleye çıkarıldı. Ocağın tek taliplisi Gümüşhane hanedanından İbrahim ve kardeşi Aziz Efendiler oldu. Bilezikçi oğlu Mıgırdıç Efendi'nin kefaletiyle 1853 Eylül başından itibaren madenin ihalesi on yıllığına

---

⁴⁵ Abdullah Saydam, "Osmanlı Madenciliği ve XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'daki Maden Ocakları", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, VI, Samsun 1991.

660.000 kuruş bedelle iki kardeşe bırakıldı. 1823'den 1860 yılına kadarki yedi seneliği için 420.000 kuruş, sonraki üç yıl içinde 240.000 kuruş ödeme yapılması kararlaştırıldı. Helva madenlerindeki başarılarından dolayı İbrahim, 1859 yılında Gümüşhane madenleri müdürlüğüne tayin edilmiştir.⁴⁶

Ocağın durumu ve mağaralardaki suyun atılması hususunda 1318/1900 tarihli Erzurum vilayeti salnâmesinde şu özet bilgi bulunmaktadır. Helva madeni, bundan otuz sene öncesine (1860'lar) kadar işlettirilmekte iken, sonraları bilinmeyen sebeple terk edilmiştir. Bakır madeni hakkında maden mühendisi, Abdullah Kazım Efendi'nin geçen sene (1899) valiliğe verdiği rapora göre, Helva bakır madeni işletildiği dönemlerde usul ve kurallar dışında açılan kuyu ve mağaralardan cevherler çıkarılmıştır. Mühendisin tespitine göre, açılan mağara içlerinde inşası zorunlu olan bağlamalar yapılmamış ve bu yüzden buraların çoğu kapatılmış ve mağara içleri sularla dolmuştur. Suyun çıkartılması için toprak ve taşla kapanmış altı yedi kuyunun yeniden açılması gerekmektedir. Maden mühendisi, mağaralarda 2.000 ila 2.500 lira masraf yapıp, fen ve usul dairesinde çalışılırsa madenin merkezi servetine doğru bir çığır açılacağını ve böylece asıl damara ulaşma imkanı elde edileceğini ileri sürmekteydi.

Erzurum vilayet salnâmelerinde Bayburt'daki madencilik hakkında şu bilgiler mevcuttur. *“Bayburt kazasında helva nam karyede bakır madeni olup cevherinde mevâd-ı ecnebiye pek az ise de bir müddetten beri terk ve ta'dil olunması sebebiyle mağaralardan bazıları çöküp ve bazıları derununda su terâkim eylemiştir. Şu kadar ki iş bu madenin bir cihetten mayi halinde neb'an eden mevâd-ı nühâsiye derununa temür parçaları va'z olunduğu halde ez müddet içre bakıra methul*

⁴⁶ Yunus Özger, **19.yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Durumu**, Erzurum 2007, s. 381.

olunmakta olduğu bittecrübe tebeyyün etmiştir.”⁴⁷

3.6. Ormancılık

Evliya Çelebi, Bayburt'daki orman varlığı ve buradan elde edilen ürünleri seyahatnamesinde, “*Bayburtlular, dağlara giderek, odun devirip, keserek Çoruh nehrine salıverirler. Sonra şehirdeki bende gelip, herkes nişanı ile malını bulup evine götürür*” cümleleri ile ortaya koymaktadır.⁴⁸

Buradan Bayburt'un önceleri orman yönünden oldukça zengin bir durumda bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bayburt'daki orman varlığının XIX. yüzyıldaki durumu ve burada kurulan orman idaresi hakkında en tafsilatlı veriler, Erzurum vilayet salnâmelerinde mevcuttur. Bu dönemde Bayburt'un Burnaz, Kop, Masad, Lüsunk ve Pörge köyleri ve Vankboğazı ve Akkaya mahallerinde yaklaşık yüzbin dönümlük bir ormanlık alan bulunmaktaydı. Çoğunluğunu sık ve seyrek pelit ağaçlarıyla, kavak fidanlarının oluşturduğu ormanlık alanların bazı bölgelerinde çam ağaçları da bulunmaktaydı.

Mevcut kaynaklardan anlaşıldığına göre, Bayburt ormanlarından elde edilen kereste, odun ve kömür kaza sınırları içerisinde sarf edildiği gibi, komşu kazalara da satılmakta ve nakledilmekteydi.

Bayburt'da orman idaresinin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemesine rağmen, eldeki mevcut belgeler içinde orman memurluğuna rastlanan en eski kayıt 1892 tarihlidir. 1892-1894 yılları arasında Bayburt orman idaresinde biri orman

⁴⁷ Salname-i Vilâyet-i Erzurum, s. 297.

⁴⁸ **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 175.

memuru, diğeri kolcu olmak üzere iki görevli bulunmaktaydı. Aynı yıllarda orman memurluğu görevini Ali Haydar Efendi, kolculuk görevini ise Kamil Ağa yürütmekteydi.

1898 yılında Bayburt orman idaresinde 400 kuruş maaşla bir memur ve 200 kuruş maaşla 2 piyade kolcu görevli olarak çalışmaktaydı. Orman idaresinin 1898 yılı varidatı 7.963 kuruş ve masrafları 5.800 kuruştur. 1899 yılında orman memurluğunu Ahmed Bey üstlenmişti.

3.7. Şehrin Gelir Kaynakları ve Dağılımı

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Bayburt'un ekonomik yapısını belirleyen üç temel unsur vardır. Bunlar, ziraî üretim geliri, hayvancılık geliri ve meslek gelirleridir. 1845 yılında elde edilen meslek gelirleri 53.526 kuruş olup (diğer gelirlerin % 49,8'i) toplam hasılanın neredeyse yarısı kadardır. En fazla meslek geliri elde edilen yer 18.520 kuruş hasılat ile Tuzcuzâde Mahallesi, ikinci 13.041 kuruş ile Cami-i Kebîr, Kadızâde, Ferecullah, Uzunkadı, Ahmed-î Zencâni mahalleleri ve üçüncü 9.130 kuruş hasılat ile Kaleardı Mahallesidir. Şehirdeki gelir kaynakları içerisinde hayvancılık gelirinin payı oldukça büyüktür. 1845'de hayvancılıktan 30.955 kuruş kazanç sağlanmıştır, hayvancılık gelirinin diğerlerine oranı % 28,8'dir. Hayvancılıktan en çok gelir elde edilen yer 12.050 kuruş hasılat ile Tuzcuzâde Mahallesidir. Tarla ve bahçeden oluşan ziraat geliri ise gelir kaynakları içerisinde son sırayı almaktadır. 1844 senesinde buğday üretiminden 15.125 kuruş, arpa üretiminden 5.100 kuruş, güzlük üretiminden 540 kuruş ve yonca ile korunga üretiminden 2.090 kuruş hasılat elde edilmiştir. Toplam 22.943 kuruş gelir sağlanan

zirai bölümde ilk sırayı 9.460 kuruş ile Tuzcuzâde Mahallesi almaktadır. Hane başına düşen ortalama yıllık gelir 411,5 kuruştur, hane reislerinin büyük bir kısmının yıllık kazancı ortalama gelirin altındadır. Bunun yanında yıllık kazançları ortalama gelirin iki katı olan hanelere de rastlanmaktadır.⁴⁹

3.7.1. Şehirde yaşayan aile reislerinin meslekleri ve gelir kaynakları

XIX. yüzyıl ortalarında Bayburt şehir merkezinde yaşayan hane reisleri; ticaretle uğraşanlar ve zanaat sahipleri, esnafılık yapanlar, ziraatla uğraşanlar, işçiler, görevliler ve diğer meslek kollarında faaliyet gösterenler olmak üzere 6 grupta değerlendirilmiştir.

1. Ziraatle uğraşanlar (erbab-ı ziraat)
2. İşçiler (çoban, hizmetkar, maraba, biçici)
3. Sanayi ve ticaret erbabı (demirci, değirmenci, dikici, ihrama, neccar, saraç ve terzi)
4. Görevliler (imam, müezzin, keşiş, kızır)
5. Mesleği olmayanlar (başkalarının yardımıyla geçinenler)
6. Göçmenler

---

⁴⁹ Yunus Özger, "Temettuat Defterleri Işığında Bayburt Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı 24, Erzurum 2004, s.204.

Tablo 4. Köylerdeki Hane Reislerinin Meslekleri

Meslekler	Hane Reisi Sayısı	Yüzdesi
1- ZİRAAT İLE İLGİLİ MESLEKLER	951	% 82.6
- Çiftçiler	951	-
2 – İŞÇİLER	92	
- Çoban	37	
- Hizmetkar	50	%8
- Maraba	4	
- Biçici	1	
3-GÖREVLİLER	12	
- İmam	9	
- Keşiş	2	%1
- Kızır	1	
4 - SANAYİ İLE İLGİLİ MESLEKLER	11	
- Değirmenci	5	
- Demirci	1	
- Dikici	1	
- İhramcı	1	%1
- Neccar	1	
- Saraç	1	
- Terzi	1	

5 – MESLEKSİZLER	18	% 1.5
6 – GÖÇMENLER	68	% 5.9
TOPLAM	1152	100.0

Tablo 5. Kaza Merkezindeki Meslek Dallarının Dağılımı⁵⁰

Meslekler	Hane Reisi Sayısı	Yüzdesi
1-ZİRAATLE UĞRAŞANLAR	44	%17
-Çiftçiler	44	
2-İŞÇİLER	47	%18
- Çoban	2	
- Hizmetkar	45	
3 – GÖREVLİLER	23	
- İmam	8	%8.8
- Müderris	3	
- Talebe-i Ulum	12	
4-TİCARETLE UĞRAŞANLAR	138	
- Alaftar	3	
- Araba	4	

⁵⁰ Yunus Özger,19.Yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Yapısı, Atatürk Üniversitesi, Erzurum

- Atar	2	
- Bakkallık	40	
- Berber	2	
- Bezzaz	10	
- Biçici	2	
- Bostana	3	
- Boyacı	1	
- Debbağ	5	
- Dellal	2	
- Değirmenci	3	%52.8
- Dikici	1	
- Hana	5	
- Hamama	2	
- Fırına	2	
- Kahveci	7	
- Kavaf	1	
- Kasap	3	
- Katıra	10	
- Kira	2	
- Natır	1	
- Neccar	3	
- Saraç	3	
- Semerci	2	
- Sürücü	3	

- Tellak	2	
- Tüccar	14	
5-MESLEĞİ OLMAYANLAR	9	%3.4
TOPLAM	261	% 100.0

Kaza merkezinde ticarete yönelik bazı mesleklerin uğraş alanları şöyledir:

Attar: Ecza yahut baharat satma işi. Bezzaz: Bez yahut diğer mensucat satan tacir.

Debbağ: Derileri işleyip meşin ve kösele yapan sanatkar. Dellal: Çarşı ve pazarda

yüksek sesle ilan eden, herkese haberi duyuran adam. Natır: Bağ ve bahçe bekçisi,

bahçıvan. Neccar: Marangoz. Saraç: Eğer ve sair at takımı yapan, satan kişi.

(Ayrıntılı bilgi için bkz. Ş.Sami, Kamus-i Türkî.)

SONUÇ

Trabzon - Tebriz yolu üzerinde stratejik bir öneme sahip olan, Türklerin Anadolu'ya ilk yerleştikleri bölgelerden biri olan ve Malazgirt zaferinden sonra kesin Türk hâkimiyetine giren Bayburt, Saltuklu, Danişmendli, Eretnalı ve Akkoyunlu hâkimiyetlerini yaşamıştır. 1514 Çaldıran zaferi sonucu kesin olarak Osmanlı egemenliğine giren Bayburt, bir sancak olarak idarî yapıda yerini almıştır. Osmanlılar tarafından fethinden Cumhuriyetin ilanına kadar Bayburt, idarî açıdan sürekli Erzurum vilayeti ile ilgili olmuştur. XIX. yüzyıl başlarından 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonuna kadar bir kaza olan Bayburt, savaş sonrası oluşan yeni durumda sancak merkezi haline gelmiş ve Kelkit, Şiran ve İspir kazaları buradan idare edilmiştir.

XIX. yüzyıl ortalarında 125 köy yerleşmesi bulunmakta ve bunların % 75'inde Müslümanlar, % 21'inde gayrimüslimler ve % 4'ünde de Müslüman ve gayrimüslimler birlikte ikamet etmekteydi. Yüzyılın sonlarına doğru şehir ve köylerin nüfusunda artış sağlanmış 1895 yılında köy sayısı 173'e ve 1898 yılına gelindiğinde köyleriyle birlikte Bayburt kazasında yaşayan insan sayısı 57.295 kişiye ulaşmıştır. Yine bu tarihte de nüfusun % 81 gibi çok büyük bir kısmını Müslümanlar, %19'unu da gayrimüslimler teşkil etmiştir. Osmanlı nahiye teşkilatının teşekkülünden sonra Bayburt'da da nahiyeler ihdas edilmiş ve 1881 yılından 1898'e kadar 14 nahiye merkezi oluşturulmuştur. 1898'de nahiye idaresinde yapılan bu düzenleme Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ve ardından mülkî idarede yapılan değişiklikle Bayburt kazası Gümüşhane vilayetine bağlanmıştır.

Bayburt'un toplumsal hayatında son derece önemli rol oynayan ve XIX. yüzyılda değişik amaçlarla kurulmuş olan vakıfların bölgeye çok büyük hizmetleri olmuştur. Mevcut eserlerin günümüze kadar vakıf yoluyla gelmesinin sağlanması, hiç şüphesiz bu hizmetlerin en önemlilerinden biridir. Vakıflar, bölgenin bayındırlık faaliyetine olduğu kadar, ekonomik hayatına da katkı sağlamışlardır. Vakıf yoluyla birçok insana iş sahası açılmış ve bu insanlar geçimlerini temin etmişlerdir.

XIX. yüzyılda Bayburt merkezde yaşayan insanlar meslek itibariyle, ticaretle uğraşanlar, ziraatla uğraşanlar, taşımacılar, esnafılık yapanlar, zanaat sahipleri, işçiler, görevliler ve diğer meslek kollarında faaliyet gösterenler olmak üzere sekiz gruba ayrılmıştır. Köylerde yaşayanların gelir kaynakları ise tarım, hayvancılık, işletme ve meslek gelirlerinden oluşmaktaydı. Şehirde yaşayanlar ise kuyumculuk, demircilik, dokumacılık gibi alanlarda faaliyet göstermekteydi.

ÖZET

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Bayburt'un sosyo-ekonomik yapısının ele alınacağı bu çalışma; başta arşiv belgeleri olmak üzere araştırma eserlerden, salnamelerden, ansiklopedilerden, seyahatnamelerden, dergilerden, makalelerden istifade edilerek elde edilen bilgiler çerçevesinde beş bölüm olmak üzere ele alınmıştır.

Birinci bölümde Bayburt şehrinin tarihçesi, yönetimi, şehrin coğrafi durumu ve Türk hâkimiyetine geçişi ele alınmıştır.

İkinci bölümde XIX. yüzyılın ikinci yarısında Bayburt'un idarî yapısında meydana gelen değişiklikler ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde şehir merkezi ve köylerdeki nüfus ve yerleşme konusu ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm sosyal hayat başlığı adını taşımaktadır. Burada şehirde yer alan vakıflar ve eğitim-öğretim faaliyetleri ele alınmıştır.

Araştırmanın son bölümünde ise şehrin ve köylerin ekonomik durumu incelenmiştir. Bu bölümde, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, ormancılık, madencilik, şehrin gelir kaynakları ele alınmıştır.

ABSTRACT

This study, mainly discussed about the socio-economic structure of Bayburt in the second half of the XIX. century, was held by benefiting from five departments, including within the framework of the information obtained , especially the works of research, archival documents, yearbooks, encyclopedias, travelers' books, magazines and articles.

In the first section the history of the city of Bayburt, management, the city's geographical situation and the transition of Turkish rule were discussed.

In the second part: The administrative structure of the second half of the XIX. century occurred in Bayburt was discussed

The fourth section title is about social life. Here, foundations and educational activities in the city were discussed.

In the last part of the study the economic situation of the city and villages was examined. In this section, agricultural and livestock activities, forestry, mining, the city's revenue sources were considered.

KAYNAKÇA

A. SÜRELİ YAYINLAR VE SALNAMELER

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Belleten

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Salmane-i Vilayet-i Erzurum (1881-1290-1299-1312)

Türk Dünyası Dergisi

Türk İktisat Tarihi Yıllığı

Türk Tarih Kurumu Belgeler

Yurt Ansiklopedisi

B. KAYNAK VE TELİF ESERLER

Arû, Kemal Ahmet, **Osmanlı-Türk Kentlerinin Genel Karakteristikleri Üzerine Görüşler**, İstanbul 1996.

Aydın, Dündar, “Erzurum Şehri’nin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmarı, İskânı ve İlk Sakinleri”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, sayı 1, Erzurum 1970.

Çadırcı, Musa, **Türkiye’de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine**, Belleten 34. sayı, Ankara, 1970.

Ergenç, Özer, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde

- Bazı Düşünceler”, **T.T.K. Yayınları**, Ankara 1981.
- Evlıya Çelebi Seyahatnâmesi**, Cilt II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- Güran, Tevfik, “Osmanlı Tarım Ekonomisi”, **Türk İktisat Tarihi Yıllığı**, S. I, İstanbul 1987.
- Karadeniz, Hasan Basri, “Bayburt Adı Hakkında”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 127, İstanbul 1997.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı**, Ankara 1943.
- Kâtip Çelebi, **Kitâb-ı Cihannûmâ**.
- Kazıcı, Ziya, **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, İstanbul 2003.
- Kodaman, Bayram, **II. Abdulhamid Devrinde Eğitim ve Öğretim**, İstanbul 1993.
- Küçük, Cevdet, **Tanzimat Devrinde Erzurum**, İstanbul 1975.
- Miroğlu, İsmet, **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, İstanbul 1975.
- Miroğlu, İsmet, **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520- 1566)**, Ankara 1990.
- Oğuz, Süleyman, **Osmanlı Vilayet İdaresi**, Ankara 1986.
- Ortaylı, İlber, **Yerel Yönetim Geleneği**, İstanbul 1985.
- Özger, Yunus, “Temettuat Defterleri Işığında Bayburt Kazası’nın Sosyo-Ekonomik Durumu”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, Erzurum 2004.
- Özger, Yunus, “Temettuat Defterleri Işığında Bayburt Kazası’nın Sosyo-Ekonomik Durumu”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı 24, Erzurum 2004.
- Özger, Yunus, **19. yüzyılda Bayburt’un Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Erzurum 2007.
- Öztürk, Nazif, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.69.

Saydam, Abdullah, “Osmanlı Madenciligi ve XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon’daki Maden Ocakları”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, VI, Samsun 1991.

Sümer, Faruk, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri**, Ankara 1990.

Tızlak, Fahrettin, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları”, **Bellekten**, LX/229, Ankara 1997.

Tozlu, *XIX. Yüzyılda Gümüşhane*, s. 30.

Turan, Osman, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul 1997, s. 40.

Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1971, s. 374.

Yalçıntaş, Nevzat, **Türkiye’nin Sosyal Bünyesi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972.

Yücel, Yaşar, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Desantralizasyon”, **Bellekten**, 38. cilt, No: 152, Ankara 1974.

EKLER

Resim 1: Bayburt Kalesi

Resim 2: Bayburt Kalesi

Resim 3: Saltuklu Kumandanlarından Mengüç Gazinin Kardeşi Osman Gazi Türbesi(Şehit Osman Türbesi)

Resim 4: Saltuklu Kumandanlarından Mengüç Gazinin Kardeşi Osman Gazi Türbesi(Şehit Osman Türbesi)

Resim 5: Saat Kulesi

Resim 6: Saat Kulesi

Resim 7: Bayburt'un ilçesi Aydıntepe Yeraltı Şehri (Roma Dönemi)

Resim 8: Bayburt'un ilçesi Aydıntepe Yeraltı Şehri

Resim 9: Bayburt evlerinden görünüm

Resim 10: Bayburt evlerinden görünüm

Resim 11: Sinür Köyü Kutlu Bey Türbesi (Akkoyunlular Dönemi)

Resim 12: Akşar Köyü (Balahor) Korgan Köprüsü (Selçuklular Dönemi)

Resim 13: Bayburt Ulu Cami

Resim 14: Bayburt Ulu Cami

Resim 15: Pulur Köyü Ferruḫşad Bey Camii (Akkoyunlular Dönemi)

Resim 16: Pulur Ferruḫşad Bey Vakfı İmaretî Kitabesi (Akkoyunlular Dönemi)

